

PĂRINȚII NOȘTRI

IŢHAC, SIMBOL AL MUNCII

de Șef rabin dr. MOSES ROSEN

„Dumnezeu al lui Avraham, Dumnezeu al lui IŢhac, Dumnezeu al lui Isaacov”; iată invocarea ce o adresăm Creatorului în ruga de Șemone-Esre ce o rostim de trei ori în fiecare zi. Nu e oare inutilă această triplă denumire dată aceluiași Dumnezeu, Unul și de nedespărțit?

Vom găsi în formularea dată de către autorul liturgic o confirmare a cuvintului unui mare gânditor: „Fiecare om își are Dumnezeul pe care îl merită”. Într-adevăr, imaginea divinității ce se reflectă în sufletul și conștiința omului depinde de nivelul său moral și intelectual. Cîrmuitorul lumii apare fiecăruia dintre noi prin prisma prin care îl privim. El e Unul, dar modulile de a-L vedea și înțelege sînt diferite.

Dacă Avraham l-a descoperit pe Dumnezeu pe calea cercetărilor, dacă el a fost primul muritor care a avut revelația divină prin raționamentele ce l-au dus la concluzia că nu e cu puțință ca acest univers să n-aibă un ziditor și un îndrumător, IŢhac găsește credința cea adevărată prin educația primită din partea părintelui său. Din copilărie i se sădește în suflet această credință și ea nu mai reprezintă o curcure a propriului său spirit, ci o moștenire sufletească pe care o păstrează cu sfîntenie.

Dacă Avraham îl slujește pe Dumnezeu prin bunătatea față de semenii; dacă spre piscurile divinității drumul celui dinții dintre părinții noștri, duce pe cărările solidarității umane, IŢhac urcă pe același munte al Dumnezeirii bătătorind potecile lui Dumnezeu ale muncii binecuvîntate.

IŢhac răscolește brazdele cu sirguință. El pătrunde în mîruntaiele pămîntului spre a găsi apa care va îmbogăți holdele. Filistenii au astupat izvoarele descoperite de tatăl său, dar el le caută mereu, căci pentru el acestea sînt *מַיִם חַיִּים* înșiși viața ce se revarsă peste țarină.

Un neevreu l-a întrebat odată pe rabi Iosi ben Kisma: „Voi aveți sărbătorile voastre, iar noi pe ale noastre. Care e totuși ziua în care ne bucurăm cu toții laolaltă, fără deosebire?”

„Aceasta e ziua ploii, ziua în care coboară belșugul cereș peste toți oamenii” fu răspunsul înțeleptului (Bereșit Raba 13).

IŢhac e animat de această convingere. Apa care va țîșni e un bun comun, iar dreptul la hrană aparține tuturor ființelor.

Primele două izvoare ce le descoperă capătă însă nume semnificative: *שָׂרָא* „Ceartă” și *שֵׁנָה* „Dușmănie”. E o nomenclatură plină de amărăciunea decepției. Avimeleh, monarhul hrăpăreț ce se opune oricărui progres în metodele de muncă agricolă, pizmăiește succesele lui IŢhac. Oamenii săi au astupat izvoarele și iată că hărnicia acestui om le dă din nou viață. Este adevărat că truda aceasta e răsplătită cu o deosebită binecuvîntare. *מֵאֵה שְׂרָיָה* De o sută de ori mai bogată decît recolta normală e cea rezultată din munca lui IŢhac. Rodul nu aparține numai unuia singur, ci tuturor locuitorilor. Aceasta însă nu-l împiedică pe Avimeleh și pe slujitorii săi să dezlănțue certuri, să semene invidie, să strînească dușmănie împotriva „inovatorului” nepofit.

În cele din urmă, însă, Avimeleh regretă atitudinea sa. După ce IŢhac a plecat din Gar, el îl urmează spre a-și îndrepta greșala. E însoțit de sfințitul său Pichol. Demne de reținut sînt numele a acestor personaje. Avimeleh înseamnă părintele meu, regele. El reprezintă ideea autocratiei, a monarhului absolut. Acestuia nu-i pasă dacă se răscolea sau nu bogățiile pămîntului, căci nu-i pasă nici de soarta supușilor săi. El are destule bucate, huzurul său și al familiei sale este asigurată. Alțeva nu-l interesează. Preferă să se pustiască gila decît să lase ca ea să rodească și să hrănească pe oamenii săi cit și pe acei ai lui IŢhac. Sfințitul său, însă, este Pichol, ceea ce înseamnă vocea tuturor. Numai ascultînd indemnul unui astfel de sfințic, ce

simbolizează glasul mulțimilor, Avimeleh e nevoit să încheie legămîntul de neagrăsiune cu IŢhac. El se obligă de „a nu se se atinge unul de celălalt, de a nu-și face rău, ci numai bine”. Izvorul descoperit cu acest prilej nu mai e cel al certei sau al dușmăniei. El capătă numele de Ber Șeva, izvorul legămîntului, al legămîntului păcii.

Caracteristica esențială a personalității lui IŢhac, înțeleptul Talmudului (Pesachim 88) o găsim în versetul *יִצְחָק יָצַק לְשׁוֹן בְּרַדָּה* „IŢhac a ieșit pe cîmp spre a-și rosti rugăciunea” (Geneza 24, 63). Acolo, în mijlocul naturii, el îl zărește pe Cel ce dă viață ultimului firicel de iarbă. Acolo, în fața rodului muncii brațelor sale, binecuvîntat de Cel ce dăruiește belșugul, IŢhac se regăsește cu Divinitatea, sufletul său îi înalță imnul mulțumirii.

Dacă Avraham e asemuit unui munte, IŢhac evocă imaginea Cîmpiei (Talmud Pesachim 88). Într-adevăr Avraham se cațără spre înălțimi, din stîncă în stîncă, drumul său e plin de primejdii, e drumul în sus, spre culmile credinței, spre Dumnezeu, e drumul grelelor încercări. IŢhac, în schimb, ne înfățișează un alt tip de credincios, pe acela care are deja certitudine, al cărui echilibru sufleteș e statornic, al celui ce pășește pe un teren sigur, fără obstacole, fără surprize, fără primejdii.

Dumnezeul lui IŢhac îndeamnă pe fiecare urmaș al său și nu stea cu brațele încrucișate, ci să muncească spre a-și găsi hrana, să se dedice lui Dumnezeu muncii creatoare, îmbinînd-o *עֲבוּדָה שְׂלֵמָה וְהַפְלָחָה* rugăciunea care e strădania minunată a inimii (Taanit 2).

IAACOV,
SIMBOLUL ÎNVĂȚĂTURII

De trei ori, în fiecare zi, evreul credincios își rostește rugăciunea. Cea de dimineață — Șaharit — e atribuită lui Avraham. Într-adevăr, aceasta reprezintă zorile, Razele binefăcătoare ale soarelui străpung perdeaua de întuneric și vestesc Ruga de după-amiază — Minha — e con-

(Continuare în pag. V-a)

Ședința comitetului de conducere al Federației
Comunităților Evreiești din România

În ziua de 18 noiembrie a.c. a avut loc ședința comitetului de conducere al Federației Comunităților Evreiești din Republica Socialistă România. Ședința a fost prezidată de Eminența Sa d. Șef. rabin dr. *Moses Rosen*, președintele Federației.

După citirea și aprobarea procesului verbal al ședinței precedente, d. Șef rabin a prezentat o informare despre activitatea Federației și a comunităților în ultimele șase luni. În această perioadă, paralel cu activitatea curentă, s-a acordat atenție caselor rituale de odihnă ale F.C.E.M. (de la Eforie nord, Borsec și Cristian Brașov), care și în acest an au dat posibilitatea deservitorilor cultului mozaic, funcționarilor noștri, ca și coreligionarilor atașați de tradiție să-și petreacă concediul în condiții optime.

În preajma sărbătorilor anului nou 5734 a apărut Luahul, calendarul mozaic, într-un tiraj de 16.000 de exemplare, cu un conținut variat, adecvat cerințelor spirituale ale credincioșilor și condițiilor concrete din comunitățile noastre. Luah-ul este un prețios ajutor pus la îndemina obștilor și credincioșilor în organizarea vieții de cult.

Și în acest an sărbătorile de toamnă au fost prăznuite în deplină libertate și cu respectarea tuturor prescripțiilor religioase. În multe localități credincioșii au avut bucuria să pășească în temple și sinagogi renovate, prin grija și sprijinul material al Federației. Au fost procurate din vreme și trimise tuturor comunităților obiectele de cult trebuitoare (etroghim, lulavim, cărți de rugăciuni etc.).

În acest interval, secția de asistență a distribuit de două ori pachete cu alimente coreligionarilor bătrîni, bolnavi sau lipsiți de familie. Aceasta, în afara acțiunii curente de asistență, care se extinde asupra unui număr de aproape 10.000 persoane.

A început mai din timp decît în anii trecuți distribuția efectelor, de data aceasta cu cei din comunitățile mai mici și mai îndepărtate.

După sărbătorii și-au reluat activitatea cursurile de Talmud Tora, în cadrul cărora tinerele vîrstare au puțință să dobîndească cunoștințe despre religia și valorile spirituale create de iudaism în decursul timpului, să-și însușească limba sfințită, spre a se putea ruga în sinagogă etc. Ca și în anii precedenți, Federația a urmărit să creeze condiții cât mai bune de funcționare acestor cursuri, punîndu-le la îndemîna manuale, melandimii etc.

În această perioadă obștea noastră a primit vizita unor personalități evreiești proeminente, care au avut puțință să cunoască nemijlocit felul cum se desfășoară viața religioasă și comunitară, exprimîndu-și admirația fără rezerve pentru cele constatate. În acest context se înscrie vizita, în luna iulie, a unei delegații a lui United Jewish Appeal ca și cea a Mareului rabin al Franței, dr. Jacob Kaplan, care la recenta sesiune a Conferinței rabiniilor din Europa a prezentat o dare de seamă elogioasă despre realizările obștei evreiești din România, relevînd condițiile de deplină libertate pe care statul le garantează tuturor cetățenilor țării.

În încheierea expunerii, Eminența Sa a înfățișat activitatea desfășurată în cadrul diferitelor organizații și instituții evreiești internaționale, printre care Memorial Foundation, din care obștea noastră face parte.

La punctul următor al ordinei de zi, d. *Emil Sechter*, secretarul general al F.C.E.M., a prezentat o dare de seamă despre felul cum sînt gospodărite bunurile Federației și comunităților. Darea de seamă a scos în evidență grija cu care sînt păstrate și îngrijite lăcașele de cult — temple, sinagogi, băi rituale, sediile comunităților — ca și spațiile locative rămase de la victimile fascismului și trecute prin efectul legii în patrimoniul Federației.

Au urmat discuții, la care au luat parte toți membrii comitetului, relevîndu-se aspecte concrete, din practica de fiecare zi a comunităților, făcîndu-se totodată propuneri valoroase pentru viitor.

Comitetul a aprobat planul de desfășurare a adunărilor generale ale comunităților, în tocmă de prezidiul Federației pe baza celor stabilite în ședința precedentă. Adunările se vor desfășura în lunile de iarnă, urmînd a fi încheiate pînă la Pesah. Ele sînt menite să prezinte enoriașilor activitatea desfășurată în ultimul an și să le dea puțință să participe nemijlocit la constituirea comitetului. De fiecare dată, la aceste adunări comunitare va lua parte un reprezentant al comitetului de conducere al Federației.

La ultimul punct al ordinei de zi a figurat programul desfășurării sărbătorii de Hanuca 5734. Ca și în anii precedenți, zilele de Hanuca vor prileji vizitarea tuturor comunităților de către Eminența Sa d. Șef rabin sau de către un delegat al d-sale, o ocazie fericită de a aduna enoriașii în jurul sinagogii și a comunității.

Încheind lucrările ședinței, Eminența Sa a ținut să sublinieze caracterul concret și constructiv în care s-a desfășurat, exprimîndu-și convingerea că măsurile adoptate vor avea efecte salutare asupra activității comunităților noastre.

PROVERBE TALMUDICE

Talmudul abundă în proverbe. Cele mai importante surse sînt tractatele Avot, Avot de-Rabi Nathan, Derek Erez Raba,

desen de MARC CHAGALL

Derek Erez Zuta, dar de fapt ele sînt rîsipite în întreaga literatură rabinică.

Unele proverbe sînt opera unor cîrturari, altele sînt de proveniență populară. Cele ale cîrturarilor sînt de obicei precedate de introducerea: „Rabi...obișnuia să spună”, iar cele populare încep cu „Spune proverbul că...”, „După cum se spune...” etc. Proverbele populare sînt exprimate de cele mai multe ori în arameică. În multe cazuri nu se poate face deosebire între proverbe ale unor cîrturari și cele populare. De pildă, maxima lui Simeon ben Gamaliel „Cine dă pîine unui copil trebuie să o înștiințeze pe mama lui” (ab. 10 b) este citată și în Midraș, drept proverb popular. Cuvintele „el obișnuia să spună” arată că un anumit învățat îl cita adeseori și nu că era neapărat autorul acestui proverb. Astfel, zicala lui Samuel cel tînăr „Nu te bucura cînd dușmanul tău cade și nu permite inimii să se înveselească cînd se poticnește” (Avot 4,19) este de fapt un verset din Garta Proverbelor. Dictonul lui Șamai „Primește pe toată lumea cu voie bună” (Avot 1,15) este citat, puțin modificat de către Ismael (3,13). Dictonul lui Hilel despre sărbătorea scoaterii apei „Încotro vreau să merg, într-acolo mă duc picioarele” (Tosefta, Suk. 4,2) a fost

inițial o zicătoare populară. Rași citează „Zidurile au urechi” drept un proverb popular, deși în Midraș el este atribuit lui rabi Levi. Există și unele proverbe contradictorii. De pildă preceptul etic „Mai bine să fii în coada leilor decît în capul vulpilor” este contrazis de un altul „Mai bine în capul vulpilor decît în coada leilor”.

Rabinii nu și-au precupețit efortul de a introduce proverbe populare frumoase în lumea cărții. Pentru a le investi cu autoritate ei le-au căutat surse în Biblie și în literatura tanaică, ba citează și extras proverbe din interpretarea unor versete biblice, deși e posibil ca unorii proverbele să fi anticipat interpretarea.

Erudii nu au ezitat să recurgă la înțelepciunea proverbelor populare pentru a stabili unele reguli halahice. Iată un exemplu: „Odată, cineva a împrumutat o pisică pentru ca să-i alunge șoarecii, dar șoarecii au omorît pisica. Cazul a ajuns spre judecată în fața lui Ași. Un anume Mordehai, care era de față, l-a citat pe Rava: „Un bărbat omorît de o femeie nu va beneficia nici de judecător nici de judecată”, adică pisica a fost singurată de vină și proprietarul ei n-are ce revendica (BM 97 a). În discuții halahice

(Continuare în pag. a V-a)

JUBILEUL T.E.S-ului

Teatrul Evreiesc de Stat din București a împlinit 25 de ani de activitate. Ca orice dată aniversară și aceasta este un prilej de retrospecțiune și anticipări.

Se știe că teatrul nostru continuă o veche și bogată tradiție, România fiind țara unde a luat ființă prima formație dramatică în limba idiș, din inițiativa aceluia talent oferverescent care a fost Avram Goldfaden. Este, de asemenea, notoriu faptul că teatrul evreiesc din România și-a desfășurat activitatea în atmosfera culturii teatrale românești, bucurându-se de prietenia și stima personalităților de vază din cultura românească. Simbolic în acest sens mi se pare faptul că prima cronică despre teatrul evreiesc din România a fost scrisă de însuși Mihail Eminescu, în 1876.

Concomitent cu activitatea formațiilor de teatru locale, România a găzduit, de-a lungul anilor, trupe evreiești de mare prestigiu de peste hotare. Trupa din Vilna, trupa lui Paul Baratoff, actorii Morris Schwartz și Iosif Bulow au lăsat amintiri neșterse publicului și oamenilor de teatru. Marele regizor-pedagog Iacob Sternberg a desfășurat o bogată activitate creatoare începând din anul 1916, realizând spectacole de revistă și de dramă, în care încerca o sinteză a curentelor moderne, de atunci, ale teatrului european.

O perioadă grea a avut de traversat teatrul evreiesc în anii dictaturii fasciste, în timpul celui de-al doilea război mondial. În acea perioadă, un grup de artiști evrei, animați de nobila pasiune a artei lor și de idei progresiste, au întemeiat teatrul „Barașeum” din București, pe scena cărui a jucat și cântat în limba română, până la 23 August 1944. Această dată, atît de bogată în semnificații istorice, marchează și începutul renașterii teatrului evreiesc din România.

Teatrul Evreiesc de Stat București este o instituție distinctă și, totodată, parte integrantă a mișcării teatrale din România socialistă. În activitatea sa, favorizată de condițiile materiale și spirituale create de stat, teatrul urmărește o sinteză între tradiție și inovație, însușindu-și creator tot ce s-a realizat mai valoros în trecut pe ogorul culturii evreiești, fiind totodată o prezență activă în permanentul progres cultural al țării.

Repertoriul teatrului are o arie largă de cuprindere a dramaturgiei clasice și contemporane. Clasicii dramaturgiei Idiș — Goldfaden, Gordin, Leivik, Aș și desigur Șalom Alehem se învecinează cu clasicii ai dramaturgiei universale — Schiller, Molière, Cehov, Lessing, Ibsen, Gogol... Activitatea teatrului, de stimulare și promovare a creației dramatice autohtone, a avut drept urmare realizarea unor spectacole muzicale de autentică inspirație tradițională, dar de marcantă rezonanță contemporană, în care satira și umorul se împletesc cu lirismul și poezia. Nu lipsesc, de asemenea, piesele importante ale autorilor contemporani ai teatrului universal.

Din dramaturgia românească au fost prezentate piese de Victor Ion Popa, Victor Eftimiu, Aurel Baranga, Ștefan Tîlba ș.a.

Paralel cu repertoriul de bază, teatrul desfășoară o largă activitate cultural-artistică, de popularizare a literaturii și muzicii evreiești, organizând matinee literar-muzicale în care sînt prezentate pagini de antologie din poezia evreiască, figuri din istoria teatrului evreiesc. Prin turnee periodice în țară, teatrul ia contact cu spectatorii de pe tot teritoriul României, difuzînd pe un perimetru întins arta sa valoroasă.

Ceea ce caracterizează arta scenică a Teatrului Evreiesc din București este marea diversitate a mijloacelor, imensa disponibilitate a actorilor, capacitatea de a trece cu ușurință de la dramă la spectacol muzical, de la comedie la tragedie. Cei mai mulți actori ai teatrului, pregătiți în tradiția înaintașilor lor iluștri, cul-

tivă un teatru total, de o bogată expresivitate și cu o mare forță de comunicare cu spectatorul.

În cei douăzeci și cinci de ani de activitate, Teatrul Evreiesc de Stat a realizat 128 de premiere, prezentînd peste 50000 reprezentatii în capitală și în numeroase alte orașe ale țării.

Datorită activității sale prodigioase, teatrul și-a cucerit un bine meritat prestigiu nu numai în țară, ci și în străinătate. Numeroși baspeși străini, aparținînd celor mai diferite pături sociale, care au vizitat România, și-au exprimat în termenii cei mai elogiși admirația pentru activitatea T.E.S. și pentru atîndinea statului față de cultura evreiască.

În 1968, Teatrul Evreiesc de Stat a întreprins un turneu de șase săptămîni în Israel, care a constituit o înfîlire semnificativă și plină de succes.

Între 15 septembrie și 6 noiembrie 1972, T.E.S. a întreprins un turneu în zece orașe din S.U.A. și Canada, cu spectacolele „Un șirag de perle” și „Dibuk”. Cele 40 de reprezentații au fost vizionate de aproximativ 60000 de spectatori.

Iată cîteva cîrmele din cele peste 100 de articole, cronici, prezentări, publicate de presa americană cu prilejul turneului: „Este o trupă excelentă cu stil, și tradiție” („The New York Times”), „Întreaga trupă merită elogiul pentru o seară plină de satisfacții” („Daily News”, New York); „Mulțumim statului român pentru că ne-a înlesnit să luăm cunoștință de înaltele realizări ale Teatrului Evreiesc de Stat din București” („Morning Freiheit”, New York).

În cei 25 de ani de activitate, strădania teatrului a fost de a-și însuși și a continua

Afiș pentru spectacolul „Stele rătăcioare” (1955)

tradițiile teatrului umanist, tradiții care nu sînt deloc străine culturii evreiești în general și teatrului evreiesc în special. Continutul tradiției unei culturi care atribuie crearea lumii puterii cuvîntului, credem și astăzi că tot ce se întâmplă pe scenă nu trebuie să se îndrepte împotriva cuvîntului. Cu multe vecuri în urmă, un observator al vieții constata că pentru omul care gîndește viața este o comedie; pentru cel care simte, este o tragedie; iar pentru cel care gîndește și simte, viața

BARAȘEUM TEATRUL EVREESC

CE FACI ASTA SEARA?

JOSEPH BECKER	ANNA GOLDFADEN	ISA BELL
MORIS SCHWARTZ	ISRAEL BERCOVICI	AL ROBERT
ISRAEL BERCOVICI	ISRAEL BERCOVICI	ISRAEL BERCOVICI
ISRAEL BERCOVICI	ISRAEL BERCOVICI	ISRAEL BERCOVICI
ISRAEL BERCOVICI	ISRAEL BERCOVICI	ISRAEL BERCOVICI

Afiș din anul 1944
este o dramă. De aici am putea atribui dramel rolul de a îmbogăți simțirea și gîndirea umană în sensul încrederii în viață. În om, în capacitatea omului de a lubi și a crea valori materiale și spirituale care să contribuie la progresul universal. Este spiritul în care colectivul dramatic T.E.S. își duce de un sfert de vece activitatea.

ISRAEL BERCOVICI
Secretar literar al T.E.S.

ISTORIA UNUI ZIAR

Scritorul și ziaristul Haim Finkelstein termină acum cel de al patrulea volum al cărții sale care cuprinde istoria ziarului „Hajnt”, care pînă la izbucnirea celui de al doilea război mondial apărea la Varșovia în limba idiș. Autorul a lucrat în redacția acestui cotidian între anii 1920—1939. Ziarul a fost înființat în anul 1908 și a jucat un rol important în informarea și educarea maselor de cititori idiș din răsăritul Europei. „Am căutat — spune autorul — să prezint nu numai istoria acestui ziar, ci și a celor care l-au scris și mai ales a cititorilor săi.” Cartea este scrisă în idiș, dar va fi în curînd tradusă și în ebraică și în engleză.

Primele traduceri ale Bibliei

O carte puțin obișnuită a apărut nu demult în editura „Hamenora” din Tel Aviv. Este vorba de un studiu comparativ al celor mai vechi traduceri ale Bibliei și anume în limbile greacă (Septuaginta), latină (Vulgata) și arameică (Peșitta). Autorul acestei lucrări, Iacov Aptecker, decedat cu cîțiva ani în urmă, a fost un lingvist de înaltă calificare și un pasionat al Bibliei. *Mediul cărții constă și în faptul că manuscrisul a fost caligrafiat artistic de către autor, ce vădise talent cert și în această direcție. Acum, editura a reprodus cu procedee tipografice prețiosul manuscris.* *Ediția a apărut pe hîrtie pergament, în excelente condiții grafice.*

יָקָב אַפֿטֿעקער
די זעלטסטע דריי
תּוֹרַת אֵיבֶרזֶן צוֹנִיג
אָנצוֹיגן אָן דער סטעטֿבֿינדֿיגֿסטער ספֿריֿטֿאָט אין ווילנע
פּרעזֿנצירט צו אַזאַר ספֿורֿה אָן זי אַלֿטֿער פֿון געֿפֿינן פֿונעם
פּרעזֿנצירט פֿונעם ספֿריֿטֿאָט
תּוֹרַת אֵיבֶרזֶן צוֹנִיג
1972

AUTOUTILITARA TV-12
O recentă realizare a constructorilor de mașini de la Întreprinderea „Autobuzul” din București este autoutilitara TV-12. Această mașină are o sarcină utilă de 1250 kg, o viteză de 100 km pe oră și se produce în 19 variante. Printre acestea figurează furgoneta, camioneta, microbuzul, autotelierul, cisterna etc.

FABRICA DE TRICOTAJE TOPLIȚA

În cea mai nouă zonă industrială a orașului Toplița, din județul Harghita, se află în curs de construcție o modernă fabrică de tricotaje, în care vor lucra peste 1200 salariați. Proiectele prevăd ca unitatea să intre în funcțiune la finele anului viitor.

Tot aici au prins contur în actualul cincinal încă 2 importante obiective industriale: fabrica de plăci aglomerate din lemn și fabrica de mobilă, care conferă localității caracteristicile unui centru industrial în plină dezvoltare.

CENTRUL MINIER BROȘTENI

Vechea așezare Broșteni, de pe valea Bistriței, cunoaște în ultimii ani mari transformări economice și civice. Ca urmare a punerii în valoare a rezervei de zăcăminte existente în această parte a Moldovei, aici s-a conturat de pe acum un tînr pentru minier. Au fost construite și date în folosință 600 de apartamente în blocuri, la parterul cărora au fost deschise numeroase unități comerciale și de servire, precum și alte obiective de interes social. În anul următor, orașelul minierilor Broșteni se va întregi cu noi blocuri de locuințe, școli etc.

10 000 000 TONE DE OȚEL

La Combinatul siderurgic de la Galați a fost recent elaborată șarja care a dus la realizarea tonei de oțel numărul 10 000 000, de la intrarea în funcțiune a oțelăriei și pînă acum. Din acest oțel s-au confecționat tot atîtea milioane de tone de tablă navală, cazane și recipiente sub presiune, țevi sudate pentru instalațiile moderne, diverse construcții industriale, caroserii pentru autoturisme, frigider, obiecte electrotcasnice etc.

STREVITAL, UN NOU MEDICAMENT

La Salonul internațional de la Nancy una din medalile de aur a fost conferită unui nou medicament, Strevital, realizat de specialiștii Institutului de cercetări chimico-farmacaceutice din București. Noul medicament este produs pe bază de penicilină și se adresează bolnavilor de tuberculoză. Strevitalul va fi produs pe scară industrială de Fabrica de antibiotice din Iași.

HIRTIA CARE NU ÎMBATRINEȘTE

La Combinatul de celuloză și hîrtie Letea din Bacău au fost realizate primele cantități de hîrtie pentru tipărirea documentelor speciale care se păstrează în Arhivele statului. Noul sortiment se caracterizează printr-un grad de alb superior și o rezistență sporită la îndoitori și rupere.

Obștea din Sulzbach

În orașul Sulzbach din Bavaria (R. F. Germană) a existat o comunitate evreiască încă din anul 1305. În urma persecuțiilor care au avut loc din cauza ciurmei negre, obștea a fost lichidată. Abia după 300 ani, sub domnia ducelui Christian August de Pfalz-Sulzbach a luat ființă o nouă comunitate. În anul 1670, comunitatea, care se dezvoltase prin sosirea unor evrei de la Viena, avea primul ei rabin, pe Joseph Moses Hause.

Printre personalitățile marcante ale comunității se numără Joseph ben Elieser Oettingen, autorul cărții Eduț be-Joseph (Sulzbach 1741), un comentariu al Bibliei. În 1829, obștea avea un Memorbuch (cronică) în care erau menționate evenimentele mai importante. În 1822 sinagoga a fost distrusă de un incendiu, dar doi ani mai târziu a fost construită alta nouă.

Interesul nutrit de ducele Christian-August pentru Cabala și în general pentru scrierile ebraice l-a determinat să acorde în 1669 o autorizație pentru înființarea unei tiparnice ebraice în oraș. Datorită acestui fapt, Sulzbach a devenit celebru în lumea evreiască. Primul tipograf evreu a fost Isac bar Iehuda Iudeh Katz, venit din Praga. Tipografia a funcționat până în anul 1851, în care timp au fost tipărite 702 lucrări, majoritatea Sidurim și alte cărți de rugăciune, Biblii, trei ediții din Talmud și literatură populară musar în limba iudeo-germană. Tipografia și-a câștigat faimă prin tipărirea în 1684 a unei ediții din Zohar. De asemenea un mahzor tipărit în 1699 s-a bucurat de o largă circulație.

În 1685 și 1712 evreii au obținut unele privilegii. Șeful comunității era reprezentantul ei în toate tratativele cu autoritățile. La început, serviciile religioase aveau loc într-o casă particulară dar în 1687 o casă a fost transformată în sinagogă, iar în 1737 s-a construit prima sinagogă.

Obștea evreiască din Sulzbach s-a micșorat treptat, ajungând în 1933 să numere doar opt persoane.

Majorca, după 600 de ani

Într-un număr recent al revistei „Tribune Juive” din Paris a apărut un articol despre o călătorie în insula Majorca, din care reproducem fragmente. Evreii s-au stabilit aici din anul 1229, când regele Juan I. de Aragon a cucerit insula. Reședința lor se afla în jurul fortăreței Almudaina, cunoscută ulterior sub numele de „fortăreața evreilor”. Mai târziu au sosit aici și evrei din Marsilia și alte orașe din sudul Franței, precum și din Africa de nord, formând noi obști în localitățile Felanit, Sineu, Alcudia, Sollar și Pollensa. Printre cei veniți din Africa de nord se afla și Solomon ben Amar din Sijilmassa.

De la început evreii s-au integrat în viața economică a insulei, vădind o pricere deosebită în unele meșteșuguri. În 1261 au primit dreptul de a cumpăra case, vii și alte proprietăți în interiorul și în afara orașului.

În secolul al XIV-lea ei locuiau în cartierul dintre templu și strada Calatrava, cartier care a devenit centrul vieții evreiești din oraș, până la distrugerea comunității. Printre cei care au contribuit la dezvoltarea vieții religioase și culturale din insulă a fost rabi Aaron ha-Kohen — venit din Franța — care a studiat cu rabi Șem Tov Falcon și a scris aici cartea sa *Orhot Haim*.

Către mijlocul secolului al XIV-lea, când Pedro al IV-lea a cucerit insulele Baleare, din suita lui făceau parte

meridiane

Comunitatea evreiască din Austria

Potrivit unor izvoare istorice, primii evrei au venit pe teritoriul ce avea să devină mai târziu statul austriac odată cu legiunile romane. În acte oficiale ei sînt menționați pentru prima dată în anul 903 și anume într-o ordonanță din Raffelstatten privind plata impozitelor. Pietrele funerare cele mai vechi, găsite la St. Stephan, în Carintia, datează din anul 1130.

Poziția Austriei ca bastion al Sfîntului imperiu roman împotriva turcilor, ca zonă de tranzit între Europa și Orientul Mijlociu, iar mai târziu ca centru de atracție pentru evreii din răsăritul Europei a conferit comunității evreiești din această țară o importanță ce a depășit cu mult mărimea ei.

În timpul domniei lui Frederick I de Babenberg (1195—1198) au venit în Austria un mare număr de evrei din Bavaria și Renania. Se menționează existența unei sinagogi la Viena în 1204. În afara capitalei, pe vremea aceea mai trăiau evreii la Klosterneuburg, Krems, Tulln și Wiener-Neustadt.

În secolul al XIII-lea, Austria devenise un centru de învățătură iudaică și de îndrumare pentru evreii din landurile germane și țările slavone apusene. Existau acolo numeroși cărturari de renume, ca Isaac ben Moses, autorul cărții *Or Zarua*, Avigdor ben Elijah ha-Kohen, Moses ben Hasdai Taku.

În anul 1238, Frederick al II-lea de Hohenstaufen a acordat evreilor din Viena o cartă cuprinzând unele privilegii. Șase ani mai târziu, ducele Frederick al II-lea de Babenberg a extins această cartă, cunoscută sub numele de *Fredericianum*, asupra evreilor din întreaga Austrie. Ea a devenit un model pentru privilegii similare, acordate evreilor din Boemia, Ungaria și Polonia. Carta a fost confirmată în 1278 de către Rudolf de Habsburg și

apoi reconfirmată în 1330 de împăratul Ludwig al IV-lea de Bavaria și ulterior de către Karl al IV-lea. În a doua jumătate a secolului al XIII-lea comunitatea a sporit prin venirea unor refugiați din statele germane. Totodată s-a înregistrat începutul unei atitudini ostile față de comunitate. În această perioadă sînt semnate excese antisemite, care s-au soldat cu amendarea orașului St. Poelten dar și cu luarea unor măsuri restrictive împotriva evreilor. Dacă situația lor materială s-a înrăutățit, ei au devenit, în schimb, un centru spiritual pentru coreligionarii din sudul Germaniei și din Boemia. Tradiția și învățătura cărturarilor acestei comunități au fost urmate de evrei din multe alte țări. Așa de pildă datorită mai ales autorității lui rabi Meir ben Baruch ha-Levi s-a stabilit aici forma de consacrare rabinică. Colegul său, rabi Abraham Klausner este autorul cărții *Sefer Minhagin*. Ieșiva din Wiener Neustadt, de sub conducerea lui Israel Isserlein era frecventată de studioși din comunități îndepărtate. Sub domnia lui Ferdinand I (1521—1564) unele orașe austriece aveau dreptul de *non tolerandis Judaeis*, adică puteau expulza pe evrei; atunci s-a impus și obligația purtării semnului distinctiv.

La sfîrșitul secolului al XVII-lea, după pogromurile lui Hmelnițki din răsăritul Europei, au sosit în Austria numeroși refugiați evrei, printre care și eminenți erudiți. În anul 1669, sub presiunea cerurilor reacționare, a fost emis un edict de expulzare a evreilor din Viena, care virtual, a rămas în vigoare pînă la 1848. Totuși o seamă de familii au continuat să locuiască acolo.

În anul 1752 existau la Viena 452 de evrei. Pentru a limita numărul lor, s-a introdus „legea familiei” care permitea

— s-au dovedit foarte legați de pămîntul natal.

În viața locală se disting și azi influențele ale vieții evreiești care a pulsă cîndva aici. Astfel, există obiceiul ca de paște să se prepare o prăjitură, denumită „Pasta dulce și levantură”, care nu e altceva decît o cocă indulcită, nedospită. O altă mărturie a existenței evreiești în insulă se află pe marele vitraliu al catedralei din Palma, pe care se conturează distinct un Magen David. Se crede că constructorii acestui lăcaș de rugăciune creștin și-au amintit și consemnat în acest fel originea lor. Printre podoabele catedralei se află două vechi *rimonim* (podoabe cu care se încoronază sulurile Torei) care sînt plimbate la procesiuni. Pe Calle Monte Sion, o fostă sinagogă este folosită și azi drept biserică. Într-o altă biserică din oraș s-a găsit un platuron de Pesah din ceramică, de origine italiană, datînd din secolul al XVI-lea. El face parte din colecția bisericească din Palma. De asemenea, o Biblie scrisă pe pergament poate fi văzută în muzeul din grădina Alfabia. În strada bijuteriilor (calle de los plateros) ai cărei locatari au fost dintotdeauna considerați drept xuetes, pot fi văzute nenumărate Magen David, de toate mărimile și de toate modelele. Ele sînt oferite spre cumpărare turiștilor.

Astăzi, după 600 de ani, la Majorca există din nou o mică obște evreiască. De marile sărbători evreiești se oficiază un serviciu religios, există de asemenea un restaurant ritual la dispoziția turiștilor evrei.

doar fiului celui mai mare al unei familii evreiești să se însoare. Mai târziu, Maria Tereza a emis o lege *Judenordnung* care reglementa atît viața particulară cît și cea publică a evreilor, acordînd comunităților autonomie judiciară. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea, Joseph al II-lea, prin *Toleranzpatent* a desființat multe din restricțiile impuse evreilor.

În timpul Congresului de la Viena, evreii din Austria au fost dezamăgiți în speranța lor că li se va acorda drepturi civile, de care comunități din alte țări se bucurau. După revoluția din 1848, deși în mod formal constituția desființa discriminările religioase, unele restricții s-au menținut încă mult timp. Evreii trebuiau în continuare să obțină aprobare de căsătorie, chiar dacă numărul căsătoriilor nu mai era limitat. De asemenea dreptul evreilor de a poseda proprietăți rurale era suspendat; înființarea unor noi comunități era interzisă.

Libertatea presei acordată de noua constituție a facilitat editarea de către Isidor Busch a publicației *Oesterreichisches Central Organ für Glaubensfreiheit, Cultur, Geschichte und Literatur des Judenthums* (Organul central austriac pentru libertatea credinței, cultura, istoria și literatura iudaismului). În 1862, Adolf Jellinek a înființat la Viena un Bet ha-Midraș modern, iar în 1893 a luat ființă un seminar rabinic, *Israelitisch-Theologische Lehranstalt* pentru formarea profesorilor de religie.

În timpul și în perioada următoare primului război mondial comunitatea din Viena a sporit prin venirea unor refugiați din răsăritul Europei. Unii s-au stabilit definitiv în marele oraș, aducînd un suflu nou în viața și cultura comunității de aici. În anul 1918 se aflau în Austria 300 000 evrei, în cadrul a 33 de comunități; dintre aceștia 200 000 trăiau în Viena. În 1938, cînd a avut loc *Anschluss*-ul (anexarea Austriei de către cel de al treilea Reich) în țară se aflau 181 000 de evrei. Persecuțiile barbare care au urmat au făcut ca din prima lună comunitatea să aibă a deplînge un mare număr de martiri. În cursul pogromului hitlerist din 10 noiembrie 1939, („Noaptea de cristal”) au fost distruse la Viena 42 de sinagogi.

Pînă în ajunul celui de al doilea război mondial, 109 000 membri ai comunităților evreiești reușiseră să se salveze în alte țări, în Austria rîmînd doar 66 000. Cînd plecarea lor din țară a fost interzisă de către autoritățile naziste, în țară se mai aflau 40 000 de evrei. Dintre aceștia 5 000 au fost deportați în jurul Lublinului și și-au găsit moartea în camera de gazare de la Belzec, alți 5 500 au fost deportați în ghetoul din Lodz, 11 500 în ghetoul din Riga, Minsk și Kovno, 6 000 la Izbica, 13 000 la Theresienstadt etc. Toți aceștia au fost exterminați în lagărele și camerele de gazare din împrejurimi.

Într-un raport al unui funcționar al Crucii Roșii s-a găsit o descriere mișcătoare a ultimei sinagogi din cel de al treilea Reich; era instalată în pivnița spitalului evreiesc din Viena.

După război, supraviețuitorii masacrelor naziste au căutat să refacă instituțiile comunitare. La Viena și în alte câteva orașe au fost construite noi sinagogi, școli și alte așezăminte de cult. Comunitatea din capitala Austriei întrefine un spital propriu și un azil de bătrîni, pentru membrii obștei fără familie. Apare de asemenea o revistă evreiască în limba germană.

După date recente astăzi trăiesc în această țară 12 000 evrei.

FLORENȚA

Mărturisesc că atunci când am pus prima dată piciorul pe peronul elegant al gării din Florența nu prea bănuiam că destinul turistic mă va purta și pe un traseu ebraic.

Firește, Florența înseamnă mai înainte de toate Piazza della Signoria, înseamnă domul și campanila lui Giotto — această minune albă sub un cer orbitor de albastru — înseamnă poarta de răsărit a Baptiseriului, „Poarta paradisului”, cum a denumit-o cel mai ilustru fiu al orașului, la care un alt ilustru concetățean și mare artist a lucrat timp de 27 de ani, între 1325—1351, spre a realiza în bronz greu, aurit, scene din Biblie... Florența înseamnă palatele fastuoase ale Medicilor și piețele de o desăvârșită armonie ale catedralelor, înseamnă Muzeul Pitti și Galerile Uffizi — inestimabile tezaure de artă, o escaladă neîntreruptă de frumusețe și perfecțiune. Căci spunând Florența, spunem Giotto, Michelangelo, Donatello, titani ai artei arhitecturale și plastice care au dăruit orașului lor natal nemuritoare splendori. Spunând Florența, spunem Dante, Petrarca, Machiavelli, Rossini, Cherubini... Ei toți și încă mulți alții, au văzut lumina zilei pe acest pământ atît de ades vizitat de muze.

În istoria Italiei, în cultura sa, Florența reprezintă una din capitalele cele mai ample, scris de un lung șir de bărbați diferiți ca temperament, vocație, stil sau epocă dar dărușiți cu toții de acel har misterios care ne turbură și ne uimește și pe care îl exprimăm de obicei prin cuvîntul geniu. Dar așa cum aveam să aflăm în decursul vizitării mele, radiosul oraș de pe malurile râului Arno are darul de a face să vibreze și coardele proprii noastre sensibilități. Căci din timpuri străvechi, pe aceste locuri atît de fertile pentru recoltele spiritului, a înflorit o originală și deosebit de interesantă cultură și artă iudaică.

Cronicile ne povestesc că la curtea lui Lorenzo de Medici — Magnificul, titlu dobîndit nu pe cîmpul singeros al războiului ci pe cel incomparabil mai nobil de mecena al artelor, la curtea lui Il Magnifico, deci, alături de iluștri cărturari și artiști italieni au aflat adăpost și cădru prielnic de creație erudiți ca Eliahu Delmediga, Iohanan Alemanno, Abraham Farissol. Timp de cîteva secole Florența, alături de sora ei întru frumusețe și generozitate spirituală Veneția, a fost pentru toți, inclusiv pentru cărturarii evrei, o oază de liniște și activitate creatoare. Luminele Renașterii și ale spiritului larg umanist i-au călăuzit deopotrivă pe drumul delicat, presărat la tot pasul de stînci colțuroase, al cunoașterii.

Unul din fiii cei mai eminenți ai obștei florentine din zilele noastre, istoricul și cercetătorul biblic Umberto Cassuto, care în cea mai autentică tradiție rinascimentistă a cumulat funcția de profesor de literatură ebraică la universitatea din Florența cu cea sacră de rabin al obștei, a avut fericita inspirație de a reconstitui itinerarul istoric al acestei colectivități. Cartea sa „Gli ebrei Firenze nell'età del rinascimento”, apărută în anul 1918, reprezintă un monument înălțat întru amintirea acestor secole de spornică trudă a unei pleiade de scriitori, poeți și erudiți ai culturii ebraice. Pe această cale, multe momente de virș și episoade dintre cele mai interesante de confluență a bogatei culturi italiene cu cea mai modestă, dar prețioasă prin conținutul și originalitatea ei, dezvoltată de cărturarii și artiștii ebrei locali, a ajuns peste veacuri la cunoștința noastră. Așa, de pildă, am luat cunoștință de existența lui Immanuel di Roma, contemporan și amic al lui Dante. Și el nu a fost singurul cărturar evreu care s-a dăruit cu jervoare celor două culturi răsărite ca două flori pe aceeași tulpină istorică. Lungă e lista celor care înainte și după el au trăit și au creat ca el.

...Iar în acest timp apele râului Arno au continuat să curgă prin cîmpile și văile Toscanei, vremea a vremui, o generație a făcut loc alteia, în virtutea inezorabilelor legi ale firii... Anii s-au adăugat anilor, transformîndu-se în decenii, deceniile s-au adăugat deceniilor, alcătuiind secole, iar în tot acest timp în orașul lui Dante, Petrarca și Michelangelo obștea evreiască a trăit nestingherită, inconjurată de respectul și stima concetățenilor, demni urmași ai iluștrilor lor înaintași.

...Pînă cînd molima brună-neagră a atins și aceste plaiuri înșorite, obligînd obștea să plătească un tribut greu de sînge. Acest lucru este amintit vizitatorului de către monumentul ridicat în curtea splendei sinagogi — Il Tempio Ebraico — de pe Via Farini 4. Pe o placă de marmură, între chiparoși și oleandri, sînt încrustate 248 de nume de bărbați, femei și copii, care în toamna anului 1943 au fost deportați de nașiști în lagărele morții. În fruntea listei se află un nume ilustru: Cassuto Nathan „rabbino capo”, rabinul șef al obștei, fiul nu mai puțin iluștrului său părinte, Umberto, profesor universitar, istoric și rabin, autor a numeroase scrieri, printre care și cea amintită mai înainte. În spiritul celei mai nobile tradiții ebraice, acest vlăstar rabinic a stat în fruntea obștei sale pînă în ultimul eas. Pe aceeași marmură, cu aceleași slove încrustate pentru veșnicie, sînt trecute numele celor șase partizani evrei executați de nașiști, precum și numele a încă alți șase căzuți eroic cu arma în mînă în luptă împotriva trupelor fasciste. Vizitatorii templului — edificiu splendid, indicat drept obiectiv turistic în toate ghidurile și planurile orașului — se opresc cîteva clipe în fața acestui monument. Nu, marmura nu e nici rece, nici mută, ea vorbește minții și inimilor noastre!

Astăzi viața obștei își urmează cursul pe o albă restrînsă, căci și aici jertfele pricinuite de holocaustul războiului și fascismului sînt irecuperabile. S-a nimerit ca vizita noastră în Via Farini să aibă loc în zi de Șabat. După serviciul divin, oficiat în templu, enoriașii s-au regăsit pentru un ceas în salonul de la demisolul școlii — căci aici sînt concentrate toate instituțiile comunității — la un Kiduș. Ca în orice obște evreiască din lume, oamenii vorbesc despre copii, despre ziua de mîine, despre Israel, despre pace. Italiana ce o auzeam aici mi s-a părut la fel de grațioasă, la fel de muzicală ca cea din Piazza del Duomo sau pe Ponte Vecchio.

Înainte de a părăsi aceste locuri atît de apropiate sensibilității mele, am stat să privesc încă o dată superbul edificiu al templului. Fără voia mea, gîndul m-a purtat către umilele sinagogi din târgul copilăriei. Ce uriașă pare a fi deosebirea dintre acestea din urmă și palatul strălucitor din fața mea! Și totuși deosebirea e doar aparentă. Căci comunitatea de credință, destin și istorie le face să fie apropiate, în ciuda distanței, diferențelor de stil sau de dimensiuni arhitecturale. Deosebirea ține de exterior, adică de formă; conținutul le apropie, le dă unitate. Iar acesta este lucrul cel mai important.

VICTOR RUSU

Proverbe talmudice

Invidia și ambiția scurtează viața omului.

Mai bine să te lași tu însuși ucis decît să ucizi pe altul; singele tău nu e mai roșu decît al semenului tău.

Bătrîn este cel ce posedă înțelepciune.

Răutatea, suferința și ura oamenilor grăbesc moartea.

Patru feluri de oameni sînt socotiți morți în viață: săracul, orbul, leprosul și cel care n-are copii.

Să nu fi sigur de tine pînă în ceasul morții.

Cînd omul moare, nu-l însoțesc pe lumea cealaltă nici banii, nici nestematele, ci virtutea și faptele bune.

Din activitatea comunităților noastre

RADAUȚI

Noua conducere a comunității se bucură de prețuirea și stima coreligionarilor și se îngrijește de serviciile religioase și rituale ale obștei.

Comitetul de conducere a avut grija să se repare fațada și interiorul templului și să înzestreze acest sfînt lăcaș cu instalații electrice îmbunătățite. Totodată sediul comunității a fost restaurat și renovat pentru a avea un aspect corespunzător.

Baia comunității a fost reparată și deservește întreaga populație a orașului Rădauți.

Cu deosebită grijă urmărește desfășurarea cursurilor de Talmud-Tora. S-au înființat două cursuri și anume unul pentru începători și altul pentru avansați.

Cu ocazia sărbătorii de Simhat Tora s-a organizat o masă festivă, la care au participat cei mai mulți enoriași.

Cu ocazia sărbătorii de Simhat Tora s-a organizat o masă festivă, la care au participat cei mai mulți enoriași.

De mare folos pentru populația suferindă este cabinetul medico-social al comunității, care acordă asistență medicală și medicamente, iar unde este nevoie, bolnavii sînt vizitați la domiciliu.

DOROHOI

De curînd a fost reorganizată conducerea comunității din Dorohoi, care are acum următoarea alcătuire: Peter Lozneau, președinte; Elias Rohrllich, secretar; Aron Ițic Casapu, Leiba Haimovici și Ițicu Croitoriu, consilieri.

BUHUȘI

A încetat subit din viață dr. Ghelber Aizic Herș, medic chirurg, personalitate proeminentă a obștei noastre și a orașului Buhuși.

Născut la 22 ianuarie 1912 în Tîrgu Neamț, defunctul a absolvit facultatea de medicină din Iași, după care a fost numit medic secundar la spitalul israelit din Iași. Între anii 1946—1948 a funcționat ca chirurg la spitalul „Bernat Andrei” din Galați, dînd dovadă — după cum atestă un act emis de conducerea acestui spital — „de talent chirurgical și ample cunoștințe de specialitate”.

Din luna mai 1948 și pînă în clipa decesului, dr. Ghelber a fost medic chirurg la Spitalul unificat din Buhuși. Apreciat nu numai în orașul și regiunea noastră, ci și în alte orașe și regiuni ale țării ca un chirurg de prestigiu, dr. Ghelber și-a câștigat — prin muncă și abnegație — stima și prețuirea concetățenilor.

Comunitatea evreilor din Buhuși se asociază doliului familiei cu ocazia acestei mari pierderi.

GALAȚI

În cadrul unei consfătuiri ținute cu participarea d-lui Emil Sechter, secretar general al F.C.E.M., a fost reorganizată conducerea comunității, care are acum următoarea alcătuire: dr. Sami-Liță Herșcovici, președinte; av. Leon Jacobsohn, dr. Moise Milstein, Benjamin Esrig, Solomon Bercoveci, Simon Helman și Aron Milstein, consilieri.

DECESE

În perioada 16—25 noiembrie 1973, în cimitirele Comunității Evreilor din București au fost înhumate următoarele persoane decedate:

Naftali Berta (89 ani), Bd. Gh. Gheorghiu-Dej 5; Liliu Frederica (72), str. Trifoi 10; Cernescu Marcel (75), Medic Zlătescu 1; Samuei Laloș (62), Reconstrucție 10; Bulum Hana (94), Cavafii Vechi 1; Benjamin Avram (72), Vișinilor 13; Malner Rîfca (86), Pictor Vermont 1; Hartstein Saie (81), Ion Maiorescu 44; Avram Burăch (66), Intrarea Licurici 6; Wolf Fani (82), Alunișului 180; Solomovici Herman (76), Botoșani.

Sara Haller, mamă, fiica și ginerele dr. I. Peltz, Rosine Haller-Guetta, soție, precum și familiile Gartenberg, Stambler și Jurascu, anunță cu durere moartea prematură a lui

LUPU HALLER

în urma unei îndelungate și grele suferințe.

Înmormintarea a avut loc în ziua de 14 noiembrie 1973 la cimitirul de pe șoseaua Giurgiului.

Ing. Dan Regenstreich anunță cu nemărginită durere încetarea din viață a mamei sale

ANA REGENSTREIF

Înmormintarea a avut loc în ziua de 16 noiembrie 1973, la cimitirul Giurgiului.

Fie-î memoria binecuvîntată!

Ghina și Mîluță Rottner depling moartea veneratei lor mame

ANA GOLDENBERG
din Ștefănești

decedată la 15 noiembrie 1973. Înmormintarea a avut loc la cimitirul de pe șoseaua Giurgiului.

File de istorie

CELE MAI VECHI ȘTIRI DESPRE COMUNITATEA EVREILOR DIN BACĂU

Sinagoga principală din Bacău

Cea mai veche știre despre existența unui evreu în orașul Bacău este din ultimul deceniu al veacului al XVII-lea. Este vorba de Lazor care avea „daravell” bănești de prin anul 1697 cu Dumitrușco Gherghel din Sendriceni Dorohoi. Aceasta ne face să credem că începuturile așezării evreiești de aici trebuie căutate în secolul al XVII-lea. (Surete și izvoade XIV, XLI, 27—28). Alte mărturii privind comunitatea sunt inscripțiile funerare. Climitru a fost cercetat, pe la 1869, de către Jacob Pantir. Harnicul cercetător a găsit acolo mai multe pietre funerare dintre care și următoarea din 1704: „Aici zace vrednicul bărbat *Usn sin Iosif, binecuvântat amintirea celui drept, decedat în ziua de 29 Iar în inormântat în ziua de 10 Sivan din anul (5)464*. Altă inscripție este greșit citită, deoarece o indică ca fiind din anul 1167. Aici este o eroare din cauza asemănării literelor ebraice. În realitate, inscripția o fi fost din anul ebraic 5467, ceea ce corespunde cu anul 1707. (Divrei Alumim = Cronica Țărilor Române, Iași, 1871, I, 23—24). Aceiași necropolă a fost cercetată în 1947 și de I. Karpa. Din mulțimea de pietre funerare cu inscripții din secolul al XVIII-lea, al XIX-lea, și al XX-lea pe care le-a descifrat acolo, cercetătorul indică un epitaf de pe mormântul unui „Maghid” din Sepetovka: „*Ischer fiul lui Iehuda Leib, decedat la 2 Adar (5)524, a-dică la 1764*”. Ultima inscripție atestă existența în secolul al XVIII-lea a unei comunități mai mari în oraș din moment ce avea și un predicator al sfintei învățături. Un „pinkas” adică un catafist sau condică a „Frației sacre” din anii 1774—1841 care după al doilea război mondial se afla în posesia avocatului I. Carniol, conținea pe lângă o întinsă introducere cu reflecții asupra morții, statutele și întreaga desfășurare a vieții sociale în frație și în comunitatea din Bacău. Pe acea vreme „Hevre Chedoșo” nu era o simplă instituție de pompe funebre, ea îndeplinea, până la sfârșitul secolului al XIX-lea multe din atribuțiile comunității de astăzi. Întrucât obștea evreiască se bucura de o autonomie destul de largă în conducerea internă, ba chiar și în materie de impozite, judecăți, de vad comercial și altele, rolul și rostul acesteia era destul de însemnat.

Alte informații privind comunitatea de aici găsim într-o serie de documente inedite care se află în arhive. Astfel, printre o jalbă adresată Isprăvniceii ținutului la 28 mai 1847, „*Naștia evreiască din acest târg*” cere aprobarea autorităților pentru înființarea unui spital care va fi „*atit spre podoaba orașului, precum și nemărginita în vece pomenire obăduitorilor acestui prințipat*”. Petiționarul menționează că spitalul va fi făcut „*cu veniți tot numai de la naștie și economisit pre nesfârșitoriu pentru dătuții, adică de rachiul ce să va cumpăra și vinde de către evrei și cari s-ar petrece aici în oraș, cite una para de vadă de la cumpărători și una para de la vinzători, 6 parale de tot vasul cu vin ce localnicul evreu va negofa, 20 parale de carul cu marfă ce vor aduci de la Galați, 20 parali de carul cu marfă „aherlic” (mărnușuri), 30 parale de carul cu marfă lipșcăniți ce topangii evrei localnici vor instrăina cu deridicată”. Autoritățile au înclinat în ființarea spitalului dar fiind neînțelegeri în sinul „breslei”, pe probleme de gabelă precum și a salarizării rabinului, hahamilor și altele, aceasta s-a scindat. La 27 octombrie 1848, o parte a obștei se adresează Isprăvniceii printr-o jalbă semnată de 92 gospodari în care cere permisiunea de a aduce alt rabin și alt haham.*

Printre evreii care trăiau aici în secolul al XVIII-lea găsim la 1765 pe Isac, evreu din Iași, care „*duce două cofe horilcă la Bacău*” pentru care plătește vamă 50 grosi; Moses, evreu din Bacău, plătește pentru alte mărfuri aduse de peste hotar 25 grosi. Evreu pare să fi fost și „Lupul betivul din Bacău” care făcea pe geambașul aducând în țară un cal

pentru care a plătit vamă 75 de aspri. (Catastiful vămilor Moldovei 1765 în *Buletinul Ioan Neculce* 11/1922, p. 192—232).

În secolul al XIX-lea știrile despre prezența evrellor în comerț și meserii se înmulțesc. Astfel un material de arhivă ne informează că la 1820 visteria înregistraza printre birnicii din localitate și 55 de evrei. Un „*Extract obștei*” în care sint trecute dările încasate în țigurile Moldovei, ne arată că 338 de neguțatori și meșteri patentari evrei din ținutul Bacău au plătit statului pentru anul 1845 suma de 18315 lei impozite. (Arh. St. Iuși Tr. 166, op. 184, condică 10, f. 211—220. Dos. 1558, l. 26—27). Dintr-un studiu consacrat exploatarea de sare huscă la Lunca, aflăm că mai mulți neguțori din Bacău, între care și Zissu, au comercializat, în jurul anului 1828 pe lângă sarea de la ocnă și pe cea produsă acolo. (Arh. Statului 125 de ani de activitate 1831.1856, Buc. 1957, p. 424). La 26 oct. 1842 neguțorul (hangiu?) Iancu Fălțicneanu la un chirie o casă de la o cucoaană pentru care semnează următorul „*Condract*”: *Eu gios iscălăit jădovește Iancu Fălțicneanu, știut să fii că am închiriat casle dumn(neaiei) cluce(resii) Efrăsănia Popovicic ci li ari în tirgul Bacău pe un an de zile începător de la anul 1842 oct. 19 și pînă la anul 1843 cu tomală de patru sute douăzeci lei”* (BAR. CC-167). La fel, din documentele „Breslei” citate mai sus, reiese că evreii băcăoani, în afară de meserii, se ocupau cu comercializarea mărunțișurilor, a băuturilor, a cărnil și altele. Tot acolo am văzut că evreii erau și „*topangii*”, aduceau în căruțe diferite mărfuri din Galați, printre care lipșcăni și ahtarlăcuri... Statisticile ne arată că la 1845 trăiau aici, din comerț, 205 evrei.

Comerțul cu țitel, vin, rachiul precum și exploatarea cîntarului, cotăritul vaselor ca și transporturile de mărfuri cu căruțele închiriate constituiau în secolul trecut o sursă importantă de venituri pentru orașele și țigurile din Moldova. Administrarea acestor venituri reveneau eforiilor (sfaturilor) care le arendau prin licitație, fiind venit al orașelor (accize, otcupuri sau iratur). Prin aplicarea unor taxe de către antreprenorii se asigurau cheltuielile de gospodărire a comunelor totodată o sursă de venit pentru contractanți. Printre antreprenorii acestor venituri din Bacău găsim pe Lupu Boroh care luase mezzatul carolilor și păcurii din oraș. (Constantin M. Boncu, *Contribuții la istoria petrolului românesc*, Buc. 1971, p. 324). Alt otcupic la Bacău era Ițic Leiba, care luase „*venitul rachiului*” din acel târg, pe „*vremi di trii ani începători di la 1 ghenar 1843*” cu prețul de 12 700 lei anual. Departamentul din lăuntru a recomandat sfatului să i se dea mezzatul cu toate că mai era o ofertă cu aceeași sumă înaintată de un anume Iosip Aronovici din acel târg. Preferința este motivată de faptul că Ițic Leiba avea acest otcup și în „*trecuții ani*”.

La 23 septembrie 1843, Departamentul din lăuntru comunică eforiei în legătură cu venitul cîntarului din Bacău, „*în știință că la mezzatul urmat au rămas asupra unui neguțorului di acolo Herscu Avram otcupul cantariului cu preț di 3000 lei pe un an în cursul haznelii. Departamentul în privire că prețul acesta esti mai sporit cu 2149 lei decit acel de 851 lei a nului trecut — pe o parte au poneicit Eforiia ce să incheie cuvenitlii contracturli...”* (Arh. St. Iași, dos. 1030, f. 115, 117, 121).

În afară de aportul pe care l-au adus la dezvoltarea comerțului și meseriilor în regiune, evreii băcăoani precum și cei din împrejurimi au adus o contribuție și la crearea de unități industriale. Aici vom aminti pe scurt de sectorul industriei petroliere. Iată ce arată autorul unei lucrări de specialitate privind primele forme de producție în industria petroliferă românească: „*Încă din 1840 existau în țară distilieri primitive, în care se extrăgea petrolul lampant. Se citează, între altele distiliera lui B. Schäffer din Lucăcești*

(Bacău), înființată în 1840 și distiliera lui M. Heimsohn, tot din Lucăcești (Bacău) înființată în 1844. Acestea erau de fapt mici ateliere meșteșugărești, în care distilarea petrolului se făcea în cazane rudimentare, care nu se deosebeau de cazanele jărdnești pentru prelucrarea julei”. (Gh. Ravaș, *Din istoria petrolului românesc*, București 1957, p. 29).

Acestora le-au urmat altele, create tot la Lucăcești, de către Alik Leibn la 1860, Alter Schwartz 1861, H. și S. Bernstein 1872, D. A. Grünberg 1880 și N. Zilberman în același an. Alte rafinării au mai fost date în funcțiune în 1880 de către A. Schwartz la Onești, Blum și Fălnaru la Mărgineni în anul 1887, Leon A. Leibn la Adjuș 1895 și I. Pekerman în anul 1904 la Lunca. Încă în primele decenii ale secolului al XX-lea aceste întreprinderi erau socotite printre cele mai importante. (Enciclopedia României, 1937, Vol. III, p. 650). La 1833 găsim și alți evrei care se ocupau cu exploatarea ținuturilor de păcură.

În deceniul al V-lea din veacul trecut trăiau aici din diferite meserii, 124 evrei și 29 calfe. Se pare că printre aceștia numărul erolorilor era important din moment ce-i găsim organizați în bresală. Așa, de pildă, la 23 august 1849 ei se adresează domnitorului arătându-i următoarele: „*erolorii străini di pi la alți o-rașd au în obicei de odată vin pe la zile de târg cu strale de vânzări, unde firește că la ziua di târg este frai a vinde și a speculării iar nu aș deschide du-gheni așazăși burlecești cu strigăte de vânzare”; mai departe ei cer să se poruncească „o punere la cale”, fiindcă ne găsim săraci putem zăci peritori de soame de cînd nău îngrămădit erolorii cei străini cu gloata de strai de vânzare obștește”. (Eugen Paleacu, *Economia breslelor în Moldova*, Buc. 1933 p. 465). O numărătoare efectuată la 1900 ne arată că la Bacău au muncit atunci 509 evrei, în următoarele meserii: 3 argintari sau zlatari, 6 bărbieri sau friseri, coafori, 6 blănari și cojocari, 2 bolangii sau vopsitori de stofe, 5 bragagii, rabagii și alvitari, 5 brinzari, 18 brutari sau pitari franzelari, 2 bombăcari, 1 căcălar, 2 căldărari, 5 clasornicari, 3 ceapăzari, 97 cismari, 2 cofetari, 5 covrigari, simigii, plăcintari, 91 erolorii, 13 cufetari sau si-petari, 16 curelari, 60 cusetorese, 11 do-ri sau butnari, 2 duigheri, 2 ferari, 2 fringhieri, 6 geamgii, 4 giuvaerigii, 5 lăcătuși, 1 lemnar, 1 luminărar, 14 măce-lari sau casapi, 16 modiste, 1 montor a-justor, 1 pălărier, 3 pantofari sau papu-cari, 2 perieri, bidinigii, 1 poleitor, 1 scul-ter în lemn, 5 strungari, 27 tăbăcari sau dubălari, 17 timpieri de binale, 7 timp-leri, stoleri de mobile, 14 tinichigii, 12 tipografii, 2 umbrclari, 2 vătari, 5 zidari, 3 zugravi. (Starea și statistica meseriislor, Buc. 1901, p. 102—104).*

Despre rabini și hahamii care au funcționat în localitate avem puține informații. Știm doar de maghidul Ischer, fiul lui Iehuda Leib, pomenit mai sus și care a murit la Bacău în anul 1784. Nu putem preciza dacă acesta a păstori obștea de aici sau a fost numai în trecere prin oraș, ca predicator itinerant. În documentele breslele citate mai sus se mai spune că, la jumătatea secolului al XIX-lea, obștea avea ca rabini pe Ițic și Mareu Lupu (aduși din P. Neamț).

Despre învățământul religios avem următoarele informații: La 1851 funcționa în târg o asociație numită „*Hevra Mos-naioth*”. După cum se știe aceste asociații sau înfrățiri, cum li se mai spunea erau alcătuite din credincioși vîrstnici și aveau ca scop studiul Talmudului. Pentru elevi a fost reorganizată la 1837 o „*Talmud Toră*” care se întreținea cu o cheltuială de 1450—1500 lei pe an, inclusiv înzestrarea elevilor cu îmbrăcăminte și cărți. Erau un fel de clase, începînd cu cetirea, trecînd la Bible și apoi la Talmud.

ATHALIE

Cine nu a auzit de celebra tragedie a lui Racine, una din piesele din repertoriul de aur al dramaturgiei mondiale? Ca atîta dintre con-fraji, marele scriitor francez și-a aflat sursa inspirației în paginile librelor. Povestea Athalie, regina lu-deii, care a trăit acum peste 2400 de ani a devenit sub pana și talentul lui Racine tragedia care nu lipsește din repertoriul Comediei Fran-ceze.

Intriga piesei este, pe scurt, următoarea. Athalia (Athalie în transcripția franceză) prințesa moștenitoare a regalității lui Israel, s-a căsătorit cu Ioram, prințul Iudiei pentru a consolida alianța dintre cele două case domnitoare rivale. Sub oblăduirea ei, la Ierusalim este introdus cultul lui Baal, care s-a practicat atît în timpul domniei sozului ei Ioram cît și a fiului ei Oho-zia. Cînd acesta muri, după un an de domnie, Athalia, pentru a răzbu-ni masacrul familiei sale, a pus la cale uciderea tuturor urmașilor lui David. Ea a omorât 42 de prinți din familia regală și a ucis prin tronul Iudiei. Dar Ioseba, soția preotului Iehoiada, l-a ascuns pe Ioaș, unul din fiii regelui, salvîndu-l astfel viața. Și l-a ținut ascuns în casa lui Dumazeau șase ani, răstîmp în care a domnit Athalia.

După șase ani, Iehoiada l-a adus pe Ioaș în templu, l-a pus coroana și podoabele, l-a dat să țină în mîin sului sfinț al Torei, proclă-mîndu-l rege. Auzind glasul poporu-lui care intona imn de slavă re-gelui, Athalia a venit și ea în casa Domnului. Și iată, regele stătea pe tron la intrare, iar în juru-l căpen-tenile, trimbitași și tot poporul lă-ră se veselea și suna din trîmbițe, iar cîntăreții cîntau cîntărele de lau-dă. Atunci Athalia și-a rupt vestim-ențele și strigat: „*Vînzare!*”

Iar Iehoiada a chemat căpeteniele și le-a spus să o scoată afară ca să nu fie ucisă în casa Domnului; și a fost dusă la poarta calilor, unde a-a dus tot poporul la templul lui Baal și l-au dărîmat și au sfărîmat jertfelnicile și chipurile lui și l-au omorât pe Matan, preotul lui Baal. (Cron. II 23, 17).

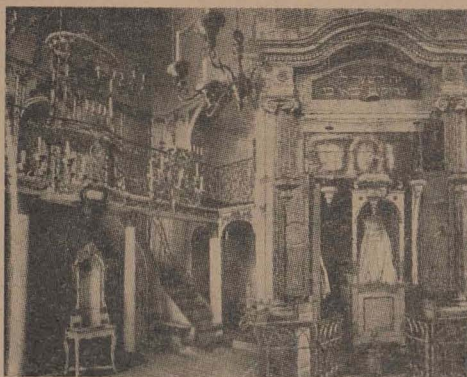
Așa ne relatează Biblia această dramă care l-a inspirat pe Racine. Cînd în anul 1702 piesa a fost recitată pentru prima oară la o recepție a ducese de Bourgogne, Boileau a fost singurul care a apreciat frumusețea ei, prezicînd auto-rului un mare succes. Succesul pie-sel a cunoscut apogeul atunci cînd rolul Athalie a fost interpretat de marea tragediană Sarah Bernoldi.

Piesa lui Racine, cu versurile ei armonioase, au inspirat și pe mulți compozitori. Inițial, Racine a încre-dînat partea muzicală maestrului de muzică al casei regale, J. B. Moreau. Cînd, după moartea lui Ra-cine, piesa a fost prezentată la curte, și mai tîrziu la Comedia Franceză, ea a fost acompaniată de muzica creată de Moreau. În 1787 s-a prezentat la Berlin o traducere germană, acompaniată de o muzică scrisă special de compozitorul I. Schultz. În 1791, Comedia Fran-ceză a prezentat „Athalie” cu muzica pentru cor compusă de Gossec. Ul-terior, la cererea lui Napoleon, compo-zitorul Boieldieu a compus o nouă partitură pentru „Athalie”; la fel, la cererea regelui Prusiei, Fe-lix Mendelssohn a compus și el o nouă muzică pentru această trage-die, considerată cea mai inspirată. Tot la cererea Comediei Franceze a mai prezentat o nouă parte muzi-cală Jules Cohen, iar în 1946 Frank Martin. Oratoriu „Athalie” scris de Haendel în 1733 a fost inspirat tot de tragedia lui Racine. Pe tema Athalie au compus opere J. S. Mayr în 1822 și Hugo Weisgall în 1904. Acesta din urmă, creează o atmo-sferă biblică folosind motive iurgice evreiești.

Din cronică Holocaustului

EVREII DIN FRANȚA ÎN TIMPUL OCUPAȚIEI NAZISTE

Sinagoga din Carpentras

Henry Amoureux, autor a numeroase lucrări de istorie, reportaje și romane, a publicat sub titlul „La vie des français sous l'occupation” o vastă frescă a societății franceze în perioada celui de al doilea război mondial.

Obligațiile de cronicar obiectiv l-au determinat să dedice un capitol întreg problemei comunității evreiești confruntată cu ocupația hitleristă și politica autorităților de la Vichy.

Elementele de valoare și de sinteză pe care le comunică, reprezintă o contribuție de preț pentru cunoașterea acestei pagini atât de dureroase din viața uneia dintre marile obști evreiești.

În 1940 Franța este strivită de colosul nazist.

În condițiile ocupației, ale dezmembrării țării, alenumărului uriaș de persoane dezdrădăcinate, ale mizeriei, autoritățile naziste sprijinite de colaboraționiștii de la Vichy găsesc momentul prielnic pentru introducerea legislației rasiale, cu toate consecințele ei tragice.

Urmărind a distragă atenția populației franceze de la scopurile reale și mai ales a celor de perspectivă, „pachetul de măsuri” antisemite cuprinde o serie de operații menite a nu slămi un răsunet prea mare, fiind — aparent — lipsite de consecințe: identificarea magazinelor evreiești, interzicerea pentru evrei de a practica comerțul. Dar pe măsură ce aplicarea „pachetului de măsuri” lua amploare, în atitudinea milioaneilor de francezi se produce un reviriment general, bazat pe solidaritatea unui popor care se consideră în luptă cu un inamic comun, care-l cotopește.

Nazismul, organizație militară de jaf, nu așteaptă edictarea măsurilor de prigonire a evreilor din Franța, pentru a-și pune în practică politica de jaf și pradăctuni.

La 15 zile după armistițiul comandantul militar al Parisului primește ordin să pună la „adăpost” operele de artă — mai ales ale evreilor — chipurile, identificându-le doar pe cele de la 100 000 de franci în sus. Începutul se face cu colecția Rothschild, evaluată atunci la două miliarde de franci.

Bilanțul operației — desfășurată în stil mare — încheiată la 14 august 1944, fără a fi complet, consemna 5 821 de picturi, 2 477 piese de mobilier de valoare istorică, 583 de gobelinuri etc., etc. în total 21 093 opere de artă. Transportarea lor, care nu s-a mai putut realiza integral, a necesitat 137 de vagoane, din care diviziunile Leclerc au mai găsit 31. Pentru depozitarea prăzii se atribuiseră patru castele.

Dar după cum un Renoir era totuși o raritate, jaful s-a extins de-a lungul anilor mergând de la mobilă (40 000 de tone transportate pînă la 3 octombrie 1942) pînă la îmbrăcăminte, încălțăminte, veselă, lingerie, pulovere și... fulare.

29 august 1940 — două luni după armistițiul — hitleriștii desfac la „pachetul de măsuri” primul nod; și ultimul avea să fie pasul peste pragul camerei de gazare sau peste un alt prag așezat între viață și moarte. Atunci a cerut Abetz, interzicerea definitivă a evreilor în zona ocupată, recenzarea lor și a magazinelor, în vederea nimirii giranților arieni.

Refuzând să se prevaleze de genul său, de funcțiile academice și onorifice care l-ar fi salvat, Bergson, la cei peste 80 de ani, se țiri în papuci și haină de casă, cu corpul cuprins de dureri reumatice, la comisarul din Passy.

Ca într-o întreprindere bine organizată, care lucrează în perspectivă, recensămîn-

tu l a însemnat măsura care viza deportarea.

După fișierul prefecturilor, hitleriștii găsiră în zona ocupată 160 000 de persoane; în zona liberă se aflau deci 170 000—200 000 deoarece acolo se aflau cei fugiți din Franța ocupată, cei refugiați din Belgia și Olanda, precum și 7 500 evacuați din Baden și Palatinat.

Înainte de a face — la rîndul său — formele „legale” pentru a stabili cine este după „spiritul legii” evreu, și ca atare cine poate fi expedit; regimul de la Vichy internează la rezează în septembrie 1940, 50 000 de evrei „străini”, grupînd alți 35 000 din aceeași categorie în companii ale muncitorilor străini. Statutul vichy-ist interzicea practic exercitarea profesiunii, posibilitatea de deplasare și de aprovizionare, evident orice activități culturale. Pentru cumpărarea unui timbru într-o cafeana se putea ajunge în lagăr. Dar pentru că tot trebuiau să se aprovizioneze, li s-a fixat o oră pe zi, între 15—16, cînd puținele magazine deschise nu mai aveau marfă.

Intr-un an de zile — din vara lui 1941 pînă în 1942 — „pachetul cu măsuri” se desface treptat, sirguincios; și mai rămînea de întreprins finisarea operii de exterminare.

Mai 1941 este martorul primei acțiuni de anvergură; 1061 de evrei „străini” convocați — gîndeau ei pentru completarea recensămîntului — nu se mai întorc.

August este luna celei dintîi razii, efectuată prin surprindere în zori, la orelle 4. Pentru nazisti rezultatele sînt nemulțumitoare. Numai în al XVIII-lea arondisment al Parisului, avertizați — 2000 de oameni scapă.

Decembrie 1941, o nouă razie cu un obiectiv precis: decapitarea virfurilor populației evreiești. Sînt arestați și luați ca ostateci cîteva sute de notabili, intelectuali și oameni de afaceri. Dar cum unii scapă și de această dată, se impune o formulă nouă, care să-i marcheze pe toți evreii, așa cum se procedase deja cu negustorii și liber-profesioniștii; tot odată să-i izoleze de neevrei.

Strămoșii evreilor francezi purtasera în secolul al XIII-lea un cerc galben. Acum steaua, obligatoriu galbenă „viei or”, avea dimensiuni precise; chenarul și pe centru cuvîntul „JUIF” erau în negru. Livrarea — trei stele pentru fiecare — se făcea contra... unui punct din cartela de textile.

Reacția aproape generală demonstrează existența unei reprobari ostentive, masive.

Agentul german 316 raportează că foștii combatanți din războiul 1914—1918 își arborează, peste stea, toate decorațiile, femeile, mai ales din cartierele Goutte d'or, Barbes, La Chapelle vorbesc ostentativ tare, mărturisind mindria de a purta steaua.

Cea mai adîncă semnificație o au gesturile de solidaritate, practicate la 6 iunie 1942, cînd purtarea stelei devine obligatorie.

Pe strada Saint-Jacques un preot salută cu un gest larg, plin de politeță două tinere care poartă steaua, ceva mai încolo un tînăr traversează strada pentru ca să le stringă mîna. Una din ele mulțumește emoționată. Oprite și legitimate de cinci polițiști în civil, unul o privește stupefiat pe Alice Couroble.

— Doamnă, dar d-voastră nu sinteți evreică!

Alice Couroble nu răspunde. Agentul insistă.

— Atunci pentru ce ați făcut-o?

— Este prietena mea și eu puteam s-o las să iasă singură! La comisariat se va întîlni cu alte femei reținute pentru aceeași culpă. Una își confecționase din

opt stele o centură, fiecare din ele avînd inscrite cite o literă a cuvîntului: V.I.C.T.O.I.R.E. Însfîrșit, d-na Lang, care vindea ziare pe Bd. des Italiens, a agățat-o de zgarda cînelui. Evident sînt arestați și bărbați care „n-aveau” dreptul să o poarte nefiind evrei și evrei care nu o arboraseră, deși aveau obligația să o facă.

Manifestările de simpatie ale copiilor față de copii, s-au remarcat prin ingenuitatea, căldura și spontaneitatea lor.

Obligatorietatea purtării stelei i-a slîit pe arieni să adopte o atitudine deschisă față de vechii prieteni, furnizori, inclusiv necunoscuții întîlniți pe stradă; ea nu a putut decît să-i neliniștească și să-i întăreie pe hitleriști. Pentru nemți a însemnat trecerea la stadiul arestărilor și deportărilor în masă.

Primul atac, deși de o anvergură neobișnuită pînă atunci, confirmînd vechea tactică, s-a dat noaptea (16—17 august 1942), împotriva evreilor „străini”. Se iau acum și copii bolnavi îngrămădindu-i cu ceilalți. De pe urma ediției contemporane a „Noptii Sfîntului Bartolomeu” sînt reținute 12 844 persoane; dar intrucît previziunile germane fuseseră de 32 000, rezultatele au fost declarate nesatisfăcătoare.

Arestații sînt repartizați între Drancy și Velodromul de iarnă. Condițiile de trai de pe velodrom depășesc orice imaginație morbidă. Dețnuții, cei mai mulți, sînt oameni nevoiași: croitorii care lucrează acasă, dughengii, telali. Cu toții rămîn epuizați pe gradene, pîzindu-și valizele mizere. În mișcarea dezordonată a mulțimii cite una se răstoarnă, boarfele uzate o iau atunci la vale din treaptă în treaptă. E cald, apa-i raționalizată, speranțele se mistuie. Cîteva doamne de la „Crucea roșie”, alarmate de vulețul mulțimii, circulă printre ei, oferindu-le puțin erzaț de cafea.

Nici copiii nu sînt iertați. Separați de părinți, unii sînt amestecați în proporții oficiale determinate: 300—500 pentru 700 de adulți; alții sînt închiși cite o sută într-o cameră, hrăniți cu supă de varză care le provoacă dipepsii. Hainele și saltelele de paie sînt murdare. Femei binevoitoare le spală cu apă rece și fără săpun. Așteptînd să se usuce lenjeria, copii aproape goi, diridie și plîng.

Cet dintii dintre convoaiele expediate în lagăre (6 martie 1943) a cuprins 49 000 de oameni.

Prin încercări disperate sau acțiuni organizate, din această masă, sortită în planurile naziste distrugerii totale, s-a mai reușit totuși să se salveze cite ceva.

Unii au reușit să-și prelungească existența punindu-se la adapost, mai întîii în zona neocupată, de unde au reușit să ajungă în Spania iar de acolo mai departe; alții ajung în Africa de Nord. Mulți s-au refugiat în departamentele controlate de italieni. Dar așa cum unii aveau să piară în Pirinei, într-o cutezătoare încercare de a ajunge în Spania și mai mulți au încăput la sfîrșitul lui 1944 pe mîinile hitleriștilor, veniți să inlocuiască unitățile italiene.

În 1943 mulți francezi ar fi fost gata să subscrie, textul scrisorii pe care a primit-o la 18 ianuarie, Darquier de Pellepoix, comisarul general pentru problemele evreiești.

„Datorită prejudecății, care nu este decît o atitudine lipsită de rațiune îi detestam pe evrei fără să știu precis pentru ce, dar, de cînd sînt persecutați în chip josnic, trebuie să spun că disprețul a făcut loc celei mai profunde simpatii, fiind gata să-i apăr cu viața mea, și aceasta pentru că sînt creștin.”

Sub bolțile înbîtrînite, ale bisericilor de țară textul scrisorii, cu mențiunea „a se

citi fără comentarii”, semnat de arhierii catolici, stă mărturie pentru ecumenismul practicat, dezlăuie începutul unui drum care avea să dobîndească o nouă dimensiune, în pastorală comitetului Episcopului francez pentru relații cu iudaismul, publicată simbolic de Pesah 5733.

Scrisoarea spunea atunci, sub urgia războiului: „Nu se poate îngădui orice împotriva acestor bărbați, împotriva acestor femei, împotriva acestor mame și a acestor capi de familie. Ei sînt parte din speța umană. Sînt frații noștri precum atîția alții. Un creștin nu o poate uita. Actualele măsuri antisemite sînt expresia disprețului față de demnitatea umană, o încălcare brutală a celor mai sacre drepturi ale persoanei și familiei”.

Alături de cuvîntul bisericii catolice, s-a auzit și glasul protestanților francezi.

Cel mai serios, temeinic și obstinat au fost ajuțați copiii. Pînă la sfîrșitul lui 1942, organizația evreiască O.S.E. preda copii, pentru a fi salvați particularilor, organizațiilor de binefacere sau celor confessionale. D-na Pean Pages, directoarea casei Uniunii Creștine a Tinerelor Fete din La Tronche, lângă Grenoble, a adăpostit și salvat din proprie inițiativă 93 de fete.

La începutul anului 1943, eforturilor organizației evreiești, depășită de numărul persecutaților și de dificultăți, i se alătură și alții la ființă o adevărată organizație clandestină, prezidată de mgr. Salîège, arhiepiscop de Toulouse și condusă de dl. Garel. Înarmat cu scrisoarea arhiepiscopului, dl. Garel a vizitat douăzeci de episcopi din departamentele fostei zone libere, de preferință cele montane, cu sate risipite. Esențial a fost faptul că a creat o organizație de asistență neevreiască, teoretic în afara oricărei bănuielei.

Copiii introduși pe rețea, în grupe de 20—25, în total 1 500, nu puteau primi și transmite vești decît indirect. La Paris, au fost răspîndiți în 200 de școli; călugării ordinului Sionului au salvat 443. La Nisa birourile care se ocupau cu organizarea, adăpostirea și aprovizionarea lor se aflau în apartamentul episcopului.

Salvarea copiilor se realiza prin despărțirea lor adeseori definitivă de părinți. Ca orice situație limitată și aceasta cuprîndea o încălcare emoțională maximă. O confirmă rîndurile care zugrăvesc plecarea copiilor din lagărul Milles, lângă Marsilia.

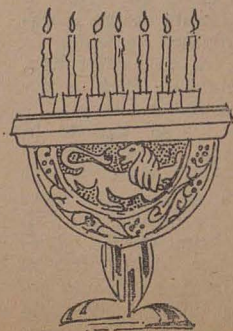
„În timp ce se urcau în mașină cu boccelele lor ușoare s-au petrecut scene sfîșietoare. Prichindeii care nu puteau înțelege tîleul despărțirii se agățau de părinții lor și plîngeau. Cei mai răsarîți, care știau cît de mare este îndurerarea părinților, încercînd să și-o stăpînească pe a lor, aveau gura încleștată. Femeile se agățau de portierele mașinilor care se îndepărtau încet”.

Plecarea copiilor era adesea semnalul plecării adulților, spre destinația fără întoarcere. Drumul în sine, prefugura iadului. Vagoane de marfă, un strat de paie, o valiză ușoară și un pachet cu un minimum de alimente. Într-un colț găleata. Închiși, înghesuți, așteptau în semiobscuritate plecarea garniturii. Același raport relatează în continuare:

„Dimineața, în timp ce echipele sociale, evreiești sau nu, se înșiruiau pe taluz, trenul pleca lent. Batistele fluturau, ca la plecarea într-o vacanță oarecare, dar ochii tuturor erau înălțîrați. Din vagoanele, în care oamenii stăteau îngrămădiți, presați în grilajul ferestrelor, nu se auzea nici un strigăt, nici un protest. Linșteea, curajul, calmul păstrat pînă în ultima clipă, erau cu mult mai sfîșietoare decît lacrimile”.

Coșmarul s-a încheiat odată cu izbînda armatelor aliate și zdrobirea nazismului. Un coșmar teribil, care a îndoliat obșteea evreiască din Franța.

În Franța anului 1939 trăiau 350 000 evrei; au fost deportați 150 000, între care 20 000 copii. S-au mai întors din lagărele morții 3 000 de adulți, dintre copii — cinci sau șase.

ȘTIRI

דבר

ULTIMA ETAPĂ

O impresionantă ceremonie a avut loc în stația feroviară Grinwald din Berlinul occidental, prilejuită de dezvelirea plăcii comemorative în memoria victimelor nazismului. În timpul războiului, de aici au plecat nemărate transporturi de deportați spre lagărele morții de la Auschwitz, de unde doar câțiva s-au reîntors.

ARHIVA DIN AMORBACH

În Arhiva din Amorbach, localitate în vestul R.F.G. s-au găsit mai multe lăzi cu inscripția „Probleme evreiești”. Unele dintre documentele aflate acolo datează din secolul al XV-lea pînă în epoca napoleoniană și conțin numeroase date cu privire la viața evreilor din această localitate.

STUDII EBRAICE

În editura Mossad Harav Kook a apărut un anuar al cărții ebraice, care cuprinde 23 de studii pe această temă. A. Gruenbaum semnează un studiu despre Gaonul-rabi Samuel ben Hofni. J. I. Dienstag prezintă o lucrare bibliografică privind lucrarea lui Maimonide „Sefer Hamizvot”. În cuprinsul volumului Ch. J. Schirman analizează un manuscris al ritului spaniol. Documentul în chestiune cuprinde 538 selihot ale unor poeți din Spania, din secolele al XI-lea—XIII-lea. A. M. Haberman scrie despre parodiile de Purim, arătând că această sărbătoare a stimulat răspîndirea a două categorii literare în literatura iudaică: drama și parodia. Volumul mai cuprinde un studiu al lui Y. Ratzabi despre literatura evreiască yemenită. În Yemen nu au existat tipografiile ebraice; încă de curînd cărțile se scriau de mîna sau erau tipărite în alte locuri, de pildă în India. Este deci vorba de o literatură, în cea mai mare măsură, în manuscris. Un alt studiu, cuprinzînd numeroase date bibliografice se referă la „Îngrozitoarea poveste a lui rabi Josef din Reina”. Este o poveste foarte

răspîdită, cuprinzînd elemente cabalistice, avînd ca temă încercarea nereușită de a-l convinge pe Mesia să vină.

M. Herskovics, care a publicat mai multe lucrări despre rabini din secolul al XIX-lea, prezintă biografia fostului rabin al Vienei, Elasar Halevi Isch-Horwitz (1804—1868), discipol al rabinului Moses Sofer. Studiul cel mai cuprinzător este „Responsele rabinilor transilvăneni din secolul al XIX-lea”. Pe baza unei analize profunde a surselor rabinice, autorul, J. J. Cohen, prezintă o imagine a vieții religioase a evreilor din Transilvania în anii 1840—1892.

A. Z. Ben-Yisai recenzează volumul „Tania”, cartea de bază a mișcării Habad. În volum se mai află o scrisoare a călătorului Jakob Saphir (1822—1885) adresată rabinului Saul Selig Hakohen, o autoritate rabinică din Dünaburg, scrisoare prefațată de A. R. Malachi.

Un alt studiu, semnat de I. Mehlmann, are ca temă primele tipărituri ebraice (1475—1500).

ÎN MEMORIA LUI SCHÖNBERG

Orașul Viena marchează împlinirea a o sută de ani de la nașterea lui Arnold Schönberg. În afară de organizarea unor concerte cuprinzînd compozițiile acestuia, Biblioteca municipală din Viena pregătește o expoziție unde vor fi prezentate scrisori, manuscrise și picturi ale compozitorului, puse la dispoziție de fiii acestuia. De asemenea, în luna iunie va avea loc la Viena primul congres internațional al societății Schönberg, care a luat de curînd ființă. Casa din Mödling, în care compozitorul a locuit mulți ani, va fi transformată în casă memorială și institut de cercetări.

Radiodifuziunea austriacă și-a deschis sezonul de toamnă cu un concert de muzică religioasă în cadrul căruia au fost executate compozițiile lui Schönberg „Kol Nidrei” și „Psalmii”.

OPERA UNUI ERUDIT

În editura Mossad Harav Kook a apărut sub îngrijirea rabinului Simon Eppenstein o nouă ediție a volumului „Comentariul rabinului Josef Kara la primii profeți”.

Josef ben Simon Kara, contemporan al lui Rași, a trăit ca și acesta la Troyes, scriînd comentarii la diferite cărți ale Bibliei. De Toră nu s-a ocupat direct, fiind cunoscute doar observațiile sale la comentariile lui Rași. În schimb a scris comentarii

cuprinzătoare la cărțile „Profeții” și „Scrieri”. Între anii 1906—1920, Eppenstein a publicat în anuarele Societății literare evreiești din Frankfurt pe Main comentariile lui Kara la cărțile primilor profeți; cu excepția celei de a doua cărți a Regilor, care era în pregătire dar care nu a mai apărut în urma morții lui Eppenstein, în anul 1921.

Editura Mossad Harav Kook a tipărit acum o nouă ediție cuprinzînd întregul comentariu, inclusiv cea de a doua carte a Regilor.

tului de limbă idiș H. Leiwik a apărut recent la Buenos Aires. Toate piesele se publică pentru prima dată, această latură a activității poetului fiind mai puțin cunoscută.

DECES.

La Brno (R. S. Cehoslovacă) a încetat din viață, în vîrstă de 74 de ani, Rudolf Mandler, președintele comunității evreiești din acest oraș.

JUBILEUL ZIARULUI „NAÏE PRESSE”

Cotidianul în limba idiș „Naïe Presse” din Paris împlinește în acest an 40 de ani de la apariție. Ziarul și-a început apariția în condițiile grele ale ocupației nazie, ca una din publicațiile Rezistenței franceze.

În capitala Franței apare încă un cotidian în limba idiș „Unzer Wort”, precum și două reviste săptămînale.

STUDIUL LIMBII IDIȘ

City College din New York se numără printre primele institute americane care au introdus în programa analitică studiul limbii și literaturii idiș. Inițial, această materie era predată de cadre didactice ce funcționau pe lângă catedra de limbi germanice. Acum doi ani a fost creat un departament separat de studii idiș care asigură cursul intitulat „Continuitate și schimbări în domeniul limbii idiș”.

În prezent cadrele didactice ale respectivului departament lucrează la elaborarea unui dicționar al limbii idiș, menit a fi un instrument de lucru la îndemina studenților.

MOARTEA LUI AARON ZEITLIN

La New York a încetat din viață, în vîrstă de 75 de ani, poetul, eseistul și filozoful Aaron Zeitlin. Defunctul a publicat 12 volume de poezii, numeroase eseuri și lucrări filozofice precum și două piese de teatru. A scris în limbile idiș, ebraică și engleză, pe care le-a stăpînit la fel de bine. În ultimul timp a fost profesor la Seminarul teologic evreiesc din New York.

Jubileu talmudic

Un jubileu sul-generis: s-au împlinit 50 de ani de la instituirea studierii zilnice a cite unei pagini din Talmud. Consemnînd evenimentul, presa evreiască evocă circumstanțele în care s-a produs această inițiativă și pe autorul ei.

La un congres religios ținut la Viena în anul 1923, șef-rabinul comunității din Lublin, Melr Schapira, a propus ca în fiecare zi în toate comunitățile evreiești din lume să se studieze una și aceeași pagină din Talmud. În acest fel, pe lângă altele alte afinități, încă una avea să lege comunitățile evreiești din lume. Propunerea eminentului erudit a fost primită cu deosebită însuflețire și de atunci studiul sistematic și organizat al Talmudului nu a conținut în comunitățile evreiești.

„El nu a conținut nici chiar în anii teribili ai războiului și prigoanei naziste. Cronicile acelor ani și rari supraviețuitori relatează că în lagăre și ghetouri rabini erudiți au continuat a studia și a preda învățătura discipolilor mai tineri chiar și sub ploaia de obuze și șrapnele. A fost și aceasta o formă de rezistență împotriva agresiunii celei mai brutale din cîte a cunoscut omenirea.

De jumătate de secol în toate comunitățile una și aceeași pagină talmudică se studiază zilnic și în acest fel un erudit dintr-o obște din răsăritul Europei care ajunge în America, de exemplu, poate continua studiul, fără nici o dificultate.

E și acest jubileu caracteristic pentru poporul cărții, pentru vocația învățăturii.

TEXTE ÎN IUDEO-PERSANA

Universitatea din Michigan (S.U.A.) a anunțat publicarea unor traduceri din Pentateuch în limba iudeo-persană (persană scrisă cu caractere ebraice). Printre materialele publicate se află și un text datînd din 1546.

STUDII FOLCLORICE

A apărut cel de al treilea volum care se ocupă de studiile efectuate de Centrul de cercetări folclorice de pe lângă Universitatea ebraică din Ierusalim. Pe lângă texte în limba ebraică, volumul menționat cuprinde și o serie de referate în limbile franceză și engleză. Alături de materiale etnografice europene sînt prezentate și aspecte interesante ale comunităților evreiești din Africa de Nord. Un articol semnat de David Corcos tratează despre numele masculine și feminine ale evreilor din Maroc. Un alt material are ca temă bocetele specifice unor comunități din România.

OBȘTEA DIN COVILHA

În centrul Portugaliei, în orașul Covilha, a existat o obște evreiască încă din mijlocul secolului al XII-lea. Un rabin, denumit *ovidor* își avea reședința la Covilha. După 1497, cînd a avut loc convertirea forțată a unui mare număr de evrei, Covilha a devenit un centru

important al maranilor. După un autodafé organizat jumătate de secol mai tîrziu, numeroase familii de marani, ca Mandes, De Castro, Sousa, Pinto, Seixas, Mesquita etc. au plecat din Portugalia, stabilîndu-se în alte țări din vestul Europei, unde unii dintre ei au revenit la iudaism.

În iulie 1929, la Covilha a luat din nou ființă o comunitate evreiască, cu o sinagogă denumită „Șaarei Kabala” (porțile tradiției).

ANIVERSAREA SALVĂRII EVREILOR DIN BULGARIA

Cea de a 30-a aniversare a salvării evreilor din Bulgaria a fost marcată la Sofia de o ceremonie organizată de Asociația foștilor combatanți împotriva fascismului. Cu acest prilej a luat cuvîntul dr. Joseph Astrukov, președintele Asociației culturale evreiești. Acesta a arătat că grație eforturilor muncitorilor bulgari, evreii din țară au fost salvați de la exterminare.

BURSE DE STUDII

Memorial Foundation acordă burse de studii pentru cercetătorii care și-au ales ca temă de doctorat o temă din domeniul iudaisticii, precum și pentru rabini tineri care sînt pe cale de a termina studiile teologice.

LEIWIK — DRAMATURG

Un volum cuprinzînd patru piese de teatru ale poez-

יצחק - דער סימבאל פון עבודה

(סוף פון זייט 11)

האָט ער תמיד געהאַט צו קעמפן מיט סכנות, בייצוקומען שטריווללונגען, אנצוזאמלען און א שיעור ביטערנדיג.

יעקב איז א „כי בא השמש“ פון וונפארנאנג, ער איז „איש תם, יושב אהלים“ א גאנצער מענטש און וויאזוי זיך און גאנצן, נאָך זינט זיין פריער יוגנט, דעם תורה לערנען, ער איז אבער געווען צו פארלירן דאס הויז פון זיינע עלטערן, צו נעמען אין דער האנט דעם גלות־שטעק, ווייל ער איז גערודפט, מיט ווילדער דעם רוח הקודש און כאראקטעריזירט זיינע צוויי זון, אונגאנדיק דאס וואס זיי וועלן מיט זיך פארשטעלן במשך דער געשיכטע. הקול קול יעקב והימים ירי עשו“ (בראשית כו.כב). דאָס קול איז פון א יעקב, אָבער די הענט זענען פון אן עשו, שוין דעמאלט הויבט זיך אן אנטוויקלען דער קאמף צווישן די וואָסן פונעם גייסט, ווע מענט טרעגער ס׳איז יעקב, און דער ברוטאלער מאכט, וואס איז סימבאליזירט פון עשו.

ויעצו יעקב, יעקב לאַזט זיך אין וועג אריין, האפענדיק אז ער וועט ניצול ווערן פון עשוס רדיפות, ביים אנהויב פון זיין גלות, שטעלט ער זיך אָפּ ביים הר המוריה, אויף יענעם אָרט וואו זיין פאטער האָט געלעבט די מאמענטן פון דער וועלטער קרבנות־גרייטשאפט, און אויף וועלכן זיינע קינדער וועלן בויען דאָס בית המקדש, דאָס הויז פון גאט.

פאר וואס - טרעגט איינער פון אונדזער גדולים - איז נישט געבויט געוואָרן דאָס בית המקדש אויפן בארג סיני? דאָרט זענען זיך געגעבן געוואָרן די עשרת הדברות, דאָרט איז פארגעקומען קבלת התורה!

באמת - איז דער תירוץ - דאָס בית המקדש איז געבויט געוואָרן אויפן הר המוריה און נישט אויפן הר סיני, ווייל הייליקער איז דאָס אָרט וואו א ייד איז גרייט געווען זיך מקריב צו זיין פאר זיין פאלק און זיין גאט, ווי דאָס אָרט וואו גאט אליין האָט פראָקלאמירט די עשרת הדברות.

יעקב לייגט זיך אונטער זיין קאָפּ די שטיין גער, פון וועלכע ס׳איז אמאָל אויפגעשטעלט געװן האָרץ די עקדה פאר יצחק, פון די שטיינער וואס וועלן שפעטער באניצט ווערן אויף צו בויען דעם מזבח, וואו ס׳וועלן אָפּקלינגען די געזאגן גען פון די לויים, מיט אַזעלכע שטיינער אונטער װן קאָפּ, חלומט יעקב, דאָס איז דער חלום וואס שטעלט מיט זיך פאר דעם אייביקן אידעאל פון נעם מענטש, האָט זינט יענעם מאמענט ווען ער האָט אנגעגלייכט זיין רוקן, האָט ער אנגעהויבן בליקן צום הימל, די לייטער וואָס שטייט אויף דער ערד און אויך שפיך דערגרייכט ביז צום הימל שטעלט מיט זיך פאר די שטרעבונג וואָס שטייט תמיד פאר דעם מענטשלעכן וועזן, זיך אַפצווייזן פון דער ערד פון וועלכער ער

דורכגעלעבט א וועלט

אויף קודוש־השם אין דער שפראך, נאָר אויך וועגן זייער רייכקייט אין פאָרעם און פילזייטיקן ניוואַסירן, פון די יידישע אויסדריקן.

די מחברות און אירע צוויי קינדער: ביילע און מרדכי שעכטער

גוט האָבן געטון די רעדאקטארן פונעם בוך (ביילע און מרדכי שעכטער), וואס האָבן צום סוף צוגעגעבן א רשימה מיט ווערטער, וואָס וועלן דעם לייטנער וואָס איז פרעמד פון אונדזערע געגנטן, זיין ניצולעך כדי צו פארשטיין אלע אויסדריקן. ס׳וואָלט אָבער נישט געווען שלעכט אז טייל פון אָט די אויסדריקן זאלן פארבלייבן אויך אין דער ליטעראַטור־שפראַך און פארשפרייט ווערן אויך צווישן דעם יוגגען דור יידיש־לייענער, ווייל אָט די אויסדריקן זען גען מיט גאָרישע מינדערהערטקייט פון אַנדערע, שוין איינפונדענדעטע אין דער יידישער ליטעראַטור.

לויט מיין מיינונג איז דאָס בוך פיל מער ווי זכרונות, ס׳איז א באַנד מיט קורצע סקיץ, עפי זאָלן, פון וועלכע מ׳ווערט געוואָרן אז דער מחבר (אַדער מחברין) האָט באַמה דורכגעלעבט א וועלט, אָבער דאָס שיעלדערט אויך גאר א הויכן קינסטלערישן ניוואַ. דאָ האָט מען צו טון מיט א דערציילערין וואָס איז באַוואוסטניק אויף איר טאלאנט צו דערציילן, דערפאר פילט זיך אזא זיכערקייט אין יעדער פראַזע, וואָס איז געטאָקט און געשליפן [אין אן אייגענעווענעם אָפּקלאַרישן דערציילן און יידיש־שלאָגן, וואָס איז מיר אזוי אַנענס און ליב,

„גענוטע מויד בין איך געווען און נאָר א געזינטערן פּיסק געהאַט“ (זייט 57), דערציילט די מחברין, מ׳קאָן זיך דעם צו געבן: נישט נאָר א געזונטן פּיסק, נאר אויך א געזונטע פּען... וואָס שרייבט א פּראָזע מיט לייטער פּאָעטיש־קייט וואָס נאָר א ווייבלעכע סענסיביליטעט איז אומשטאַנד צו רעאליזירן.

וואָלף טאמבור

דאָס יאָר איז דערשינען אין ניו־יאָרק א באַנד זכרונות „דורכגעלעבט א וועלט“ פון לייפּע שטעטער־ווידמאַן, וועל איך אויפריכטיק זאָגן און ווען איך האָב באַקומען דאָס בוך, איידער איך האָב עס אַנגעהויבן ליינען, בין איך געווען סקעפטיש צו די זכרונות וואָס א זיין געווען זי וואָל נישט זיין, האָט אַנגעשריבן אויף דער בכבודיקער עלטער פון איבער אַכציק יאָר (עד מאַה ועשרים!)... אָבער, אז איך האָב אַנגעהויבן ליינען דאָס בוך האָב איך באַגענט א דער־פרייענדיקן סורפריז - ס׳איז נישט קיין פשוטער באַנד זכרונות, ס׳איז א קאַפּיטל געשיכטע פון א יאָרהונדערט - ס׳איז אן אַנטלאָגיק פון פאַלקלאָר, פון יידישע פאַלקסווערטלעך פון... אין די 288 זייטן פונעם בוך ווערט דערציילט וועגן א שווער געפלאַגט לעבן, מיט עפאָזלן וואָס קענען ארויסרופן טרערן ס׳פון די טרוי־עריקע געשעענישן וואָס קומען פאַר אין א שווער געפרוואַחטער משפּחה, שאַמאָטניק אונטערן עול פון פרנסה, ס׳פון די רדיפות וואָס יידישע משפּחות פון זייט וואָס האָט געהאַט אויסצושטיין במשך א צייט וואָס געט אַרומגען נומען צוויי וועלט־מלחמות און פיל ביזנע ווינטן וואָס האָבן געבלאָזן פון אלע זייטן כדי אויסצו־וואַרעלען אונדז, און דאָך - איז עס לגמרי נישט קיין טרויעריק איבדיק בוך, אַדרבה, איך וואָלט געקאַנט זאָגן אז ס׳איז גאַר אן אַפּטימיס־טיש און פּריליער בוך, פון צווישן די שררות ליינט זיך ארויס א סובטילער שלום־עליכאם־שער המואב, אז אפילו ביי די טראַגישטע של־דערנענטן קומט אויס לכל־הפחות צו שמייכלען, פאַרשטייט זיך אז דאָס איז דער פּועל־יצא פון נעם געזונטן יידישן סתּחון מיט וועלכן די מחבר ריין איז דורכגעדרונגען.

אין אירע שווערסטע מאמענטן פונעם לעבן האָט זי נישט פארלוירען איר מוט, נאָר אַנגע־הויבן פונטיג און - יי האָט זיך סוף־כל־סוף דורכגעלאָזן און דורכגעלעבט א וועלט, און אויפגעוואַקסן און דערצויגן געלונגענע יידישע קינדער, מיט וועלכע זי קאָן זיין שטאַלץ, אין וואָס איז באַשטאַנען איר קוראזש און גוטמוטיקייט? דאָס איז ווי, אז איך איר ליבשאפט צו אירבעט, וואָס פאַר אן ארבעט ס׳וואָלט געווען נישט זיין, האָט זי אַנגענומען, אן בושה, אן פאַראורטיילן, האָט זי זיך געוואָרפן אין לעבנס־ים און געש־וועלט געווען זייער קאַלעמונטע, אָבער זי האָט זי בייגעקומען און דערגרייכט צו אן ברענע... דאָס באַרגענעטע פלאַץ דערלויבט מיר נישט צו ברענגען ציטאַטן, וואָס איך וואָלט געקאַנט באַזונדן פון ס׳וועלכן זייטל, צי קאַטש איבער־געבן א קיצור־סקיצור וועגן וואָס עס ווערט דערציילט אין בוך, וואָס האָט זיך אין נישט פון דער מעטאָדע פון קריטיקער וואָס זשאַנגלירן מיט ציטאַטן, אזוי צוגעשניטן און ס׳וואָלט העלפן זיי באַווייזן זייערע השערות, און זיי זענען אַ בייקעטיוו אין זייערע אַפּשאַנגען, לויט מיין מיינונג זענען נישט פאַראַן קיין אַכעל־שטיוע קריטיקער, ווייל דער מענטש איז בכלל נישט קיין אַביקט נאָר א סוביעקט, איז צו וואָס פראַגענטירן פּסוקים מיט ציטאַטן, וואָס וואָלט געקאַנט פאַרשוועכן מיינע נאַטאַליגישע געפילן, וואָס האָבן מיך באַהערשט ביים ליינענען דאָס בוך?

איך האָב געטראַכט אז ס׳וואָלט אַוואַי כּדאי געווען צו פאַרעפנטלעכן אין די פּאַלסטן פון אונדזער צייטשריפט קאַטש א קליינע פראַזע מענטש, אן עפּיאָד פונעם בוך, כדי דער לייטנער זאל קאַנען זיך מאַכן א בילד וועגן טייל און שפראַך פון דער מחברין, הַנּב פון א ברעקל קאָן מען נישט אַפּשאַצן קיין גאַנצן קוילעטש... ווייל ביים אַרטיקל א מחבר, צי זיין הערץ, דאַרף מען אין זיין האַבן; ווען און וואו ער האָט עס געשריבן, אָדער פאַרעפנטלעכט, דאָס איז הַל אויך אין דעם פאַל פון אויסקלויבן דעם פראַגענט צום פאַרעפנטלעכן.

פאַר וואָס איז מיר דאָס בוך אזוי גאַנצע? ווייל נישט קיין קליינע צאָל פאַפּילען פונעם בוך דערציילט וועגן דעמאָלטליק לעבן פון אונדזער געגנט, פון רומעניע, ווייל דער טייל און די שפראַך איז מיר גאַנצע אין ליב, די שפראַך, אין וועלכער די מחברין דערציילט האָט א גרויסע קורבןשאַפט מיט מיט מאַראַמורען יידישן שלום, וואָס איז ביי מיר נישט וויצאָקער חשוב ווי די אלגעמיין אַנגענומענע ליטעראַרישע יידישע שפראַך, אפּי עניות דעמי דאַרף מען נישט גרינגשעצן אויך פאַל פון די ייִטשמעדיגומען און סלאַוויזמען, וואָס טייל מאַכן זיי אַוועק מיט דער האַנט, ווייל זיי האָבן אין אונדזער מאַמע־זשאַר פּוילע גלייכבאַרעכטיקונג, מיין שטעלונג צו אַס די אויסדריקן אין נישט נאָר צוליב כּי בוד־אבות, וואָס האָבן געלעבט און אומגעקומען

פרעמיערע ביים בוקארעשטער יידישן מלוכה־טעאטער

„דאָס גרויסע געווינס“

ס׳איז באַוואוסט אז שלום־עליכם, יעדעס מאָל ווען ער האָט פאַרענויקט שרייבן עפּעס, האָט ער עס קודם געליענט פאַר פריינט, פאַרשטעלנדיק זיך מיטן תּכּייד אין די הענט, אַנגעטון יוֹס־טובּיק, יוֹס־טובּיק האָט זיך פאַרגעשטעלט אויך דער טעאטער, פאַר־בניטדיק אונדז צו א יוֹס־טובּיקן אַחֲנוּמָה... אויב שלום־עליכם זי, דאָס גרויסע געווינס־נויטיק זיך וועקאָמירט צו ווערן, איז עס די איינציגע זאָך מיר דערלויבן זיך צו מאַכן, דער זאָגן אז דאָס אַדאַפּטירן און מאַנטירן דורך יעקב גאַספּוים, פאַרווערטקייט יעדן שטריך פֿון נעם פּלאַטשן בילד און אינקאַדירט אים אין

דאָס דערפונען דעם טעאטער־טעאָן ביים בוקארעשטער יידישן מלוכה־טעאטער האָט מען ברעק באדייטן; ראשית איז דאָס אויפפירן „דאָס גרויסע געווינס“ פון שלום־עליכם שוין אליין א קינסטלעריש געשטענען; שנית, די אַחֲנוּמָה־הייט ביים מאַנטירן די פּיעטע פונעם וועלט־באַרייטן וועלט־טעאטער, יעקב גאַספּוים, און דער פאַקט וואָס אָט די 128 פרעמיערע פונעם טעאטער, האָט ווידער אויפגעפירט יענע פּיעטע מיט וועלכער ס׳איז באַרייט געוואָרן און אַר 1948 דאָס יידישע מלוכה־טעאטער, גיט דעם טעאָן 1973-74 א פייערלעכקייט פון א 25 יעריקן יובל.

אויב באשאפן געווארן און צו וועלכער ער איז געווען צוגעגאנגל און זיך צו לאזן שוועבן צו די ספקן וועלכע ער האט דערזען און צו וועמענס סודות ער האט געגארט אויפצולויזן. וראש מגי השממה, און זי שפייך דערגיט ביון הימל, דער מענטשלעכער מוז קאן דעהויבן דעם מענטש אויף דער לייטער פון שלמות, פון פולקאמענהייט, טרעפּע נאָר טרעפּ, די מענטש־לעכע געשיכטע באטייט אן אומדערמילעכע און הארטגעקיקע שטייגערינג און דעהויבונג, אן אומאויספערלעכע באפליגעלונג אויף די אומ־געזענע כוואליעס פונעם גוטן און שיינעם, דער מענטשלעכער ווען וועט תמיד זיין אן אויפ־שטייג, א לייטער וואס פירט ארויף, צו הויכן צו די שפיץ, און נישט איינע וואס נידערט אין די טיפענישן, אן תּהום, א לייטער וואס וועט פאַראייניקן אן אויספירט דאָס ערד פונעם מענטש, זיין בשר־וּדָם לבוש, די מאטעריע פון וועלכער ער איז באשאפן געווארן און דעם הימל פון אים, זיין געדאַנק און זיין געפיל, דער גיך צוזיך קודש, דער הייליקער פונק, וואס איז א חלק פון דער געטלעכקייט וואס האט דעם ציל איז צו באלייכטן דעם וועג אויף דער דאָזיקער וועלט, דער מענטש טאר נישט ווערן דער שקלאף פון דער מאטעריע, אָבער אויך נישט אַפּצווייזן זיך גענצלעך פון די ערדישע רעאַליטעט כדי זי באַגרייפן דאָס לעבן וואָס קאַכט זיך ארום אים, מיט זייערע נאַרמאַלע מענטש־לעכע באַשרעפּענישן, אויפן וועג פונעם לעבן, ווייזן נישט אָן די וועג־ווייזן פון דער תורה נישט אַפּצווייזן אויף די עפיקוריע וועגן פֿר געם דורכאויסדיקן פאַרגעניגן פון עולם הזה, נישט אויף די וועגן פון ניריות, און פאַזאָגן די פון די נאַטירלעכע קערפערלעכע באַדערפּענישן, יעקבס לייטער רעאַליזירט אָס יענעם וואונדער־באָרן סינטעזע צווישן גייסט און מאטעריע, צווישן גאָר און גשמה, צווישן גשמיח און והגניות, וואָס פּראָפּאַגירט אויף יעדן טריט אונדזער פֿר־לאָזאַמיע.

דאָס לעבן פון יעקב אַבינו שטעלט מיט זיך פאַר א האַרמאניש צוזאַמענעצונג א פאַראייניג־קונגס־שטיינער צווישן די ביידע עקן פון דער לייטער - הימל און ערד, מיר זענען און בלייבן געטרייבן דער אַמאנא אין בורא עולם; אונדזערע בליקן דעהויבן זיך צום הימל, אָבער אין דער גלעכער צייט שטייען זיך מיט די פיס אויף דער ערד, אַחֲנוּמָה־הייט אין די פאַרגאַנגענישן פונעם לעבן וואָס פּולסירט ארום אונדז, באַטייליקנדיק זיך וועלכע אַלגעמיינער באַיאַנג צו בויען א געטלעכע מיט זיך פאַר דעם אייביקן אידעאל פון נעם מענטש, האָט זינט יענעם מאמענט ווען ער האָט אנגעגלייכט זיין רוקן, האָט ער אנגעהויבן בליקן צום הימל, די לייטער וואָס שטייט אויף דער ערד און אויך שפיך דערגרייכט ביז צום הימל שטעלט מיט זיך פאַר די שטרעבונג וואָס שטייט תמיד פאר דעם מענטשלעכן וועזן, זיך אַפצווייזן פון דער ערד פון וועלכער ער

מירא יאסיף־יורעש

טיטוס' טריאומף-טייער

זינט אין געפילן זיך דא, צווישן די חובות פון דעם אימפעריאלן רומ, צופיסט פון טיטוס' טריאומף-טייער, וואס פארעמקערט די פילטע מיט א האונדערטער קלאַסישן און בלויזע לייכט פונעם רוימישן העלדן זיפן אין שוין גענוג, מיר און באקאנט מיט זכור' גות, אין ביי שונטר אויף דעם וואס טאט דא, כדי צוזעצוקומען נעמער, וואס נעמער צו דער זייערער רעליקטע וואס איז פאר אונדז מיט און פיל געזאגטע ווארטן.

טענען, אין יענער יום פון די הויכע בארן' פילן, אין די ווא פארנאנטן און רויסט, מיר נעמען אריין און פארעמקערט טיטוס' טריאומף-טייער, וואס פארעמקערט די פילטע מיט א האונדערטער קלאַסישן און בלויזע לייכט פונעם רוימישן העלדן זיפן אין שוין גענוג, מיר און באקאנט מיט זכור' גות, אין ביי שונטר אויף דעם וואס טאט דא, כדי צוזעצוקומען נעמער, וואס נעמער צו דער זייערער רעליקטע וואס איז פאר אונדז מיט און פיל געזאגטע ווארטן.

טענען, אין יענער יום פון די הויכע בארן' פילן, אין די ווא פארנאנטן און רויסט, מיר נעמען אריין און פארעמקערט טיטוס' טריאומף-טייער, וואס פארעמקערט די פילטע מיט א האונדערטער קלאַסישן און בלויזע לייכט פונעם רוימישן העלדן זיפן אין שוין גענוג, מיר און באקאנט מיט זכור' גות, אין ביי שונטר אויף דעם וואס טאט דא, כדי צוזעצוקומען נעמער, וואס נעמער צו דער זייערער רעליקטע וואס איז פאר אונדז מיט און פיל געזאגטע ווארטן.

טענען, אין יענער יום פון די הויכע בארן' פילן, אין די ווא פארנאנטן און רויסט, מיר נעמען אריין און פארעמקערט טיטוס' טריאומף-טייער, וואס פארעמקערט די פילטע מיט א האונדערטער קלאַסישן און בלויזע לייכט פונעם רוימישן העלדן זיפן אין שוין גענוג, מיר און באקאנט מיט זכור' גות, אין ביי שונטר אויף דעם וואס טאט דא, כדי צוזעצוקומען נעמער, וואס נעמער צו דער זייערער רעליקטע וואס איז פאר אונדז מיט און פיל געזאגטע ווארטן.

טענען, אין יענער יום פון די הויכע בארן' פילן, אין די ווא פארנאנטן און רויסט, מיר נעמען אריין און פארעמקערט טיטוס' טריאומף-טייער, וואס פארעמקערט די פילטע מיט א האונדערטער קלאַסישן און בלויזע לייכט פונעם רוימישן העלדן זיפן אין שוין גענוג, מיר און באקאנט מיט זכור' גות, אין ביי שונטר אויף דעם וואס טאט דא, כדי צוזעצוקומען נעמער, וואס נעמער צו דער זייערער רעליקטע וואס איז פאר אונדז מיט און פיל געזאגטע ווארטן.

פון אונדזער אלטן אוצר

ב א ר ש ב ע

די ברונעס וואס זיי האבן געגראבן זענען פארשווינדן, דאס ארט וואו ס'זענען געווען געווען די פריש-געגראבענע ברונעס איז אצינד גלייך מיט דער ערד, האט עס זיי גע' קרענקט. אזויפיל געמאכטע זיין, געגראבן און צום סוף קומען אנדערע און פארשידן זיי!

די פאסטעכער זיינע זענען געווען אין כעס און האבן גע' וואלט זיך גוט זיין, ווי האבן הושד געווען די שכנים: אבי' מלך מיט זיינע מענטשן, נאר אברהם איינו האט זיי צוריק געהאלטן: זיין, א סכסוך דארף מען לויזן מיט גוטן, מ'דארף זיך אדורכרעדן, נאר ביז וואס ווען לאמיר גראבן אנדערע ברונעס...

האבן זיי געגראבן און גע' גראבן ביז זיי האבן פונטן געטונען וואסער, דעם אפצוהאלטן טאג האבן זיי ווידער געטראפן זייערע קינדער פארשידן, גלייך ס'וואלטן קיינמאל דארט קיין ברונעס נישט געווען, אזוי האט זיך עס איבערגע' חזר עטלעכע מאל, זיי האבן געליטן פון דורשט.

די פאסטעכער האבן געטרא' טען געזען גאנצע נעכט און גע' כמעט אבימלעכע מענטשן בעט מעשה, האבן געפירט מלחמה מיט זיי, בייגעקומען, און זיי געבראכט צו אברהם: אבינו! — אט זענען די רשעים וואס פארשיטן אונדערע ברונעס! — פאר וואס פארשיט איר די ברונעס? — האט זיי אברהם אבינו געפרעגט — איר האט צו' פיל וואסער? דאס איז אפטר געמעצער געשטערט, און איר איר זאלט אנטרונקען זייערע שאף ביי די ברונעס וואס מיר האבן געגראבן?

האבן זיי תמונאטע געהויבן מיט די אקסלען, גלייך זיי וואלטן דאס לטון גיבט פארשטאנען, זיי האבן געברומט פארשידן דער נאז, און זיי זענען פשוטע מענ' זיי פאסטעכער האבן זיי גע' וואלט טויטן, אבער אברהם אבינו האט נישט דערלאזט, ער האט זיך גענומען דעם שטעקן מיטן זעלבנעם קנאָס, ווי עס שטייט אין פאר א בכבודיקן בעל הבית און אירבער צו זיין זיבן אין קובא

אינעם פון די אבות, ווי א נאכאד האט ער ארומגעוואן דערט כדי צו געשינען פאשע, פאשע האט ער טאקע געפונען אבער וואסער האט געפאנגלט. וואס זייט מיט מען? אן עסן קאן מען לעבן עטלעכע טעג, אבער און וואסער נישט, האט ער זיך אויסגעטון דעם קאפין, אברהם אבינו, פאר א קאסטעס די ארבל און, צוואר מען מיט זיינע פאסטעכער, זיך גענומען גראבן, וויסל ער האט געגראבן ווייס איך נישט, נאר מ'קאן זיך משער זיין אן דאס איז אים נישט לייכט אָנצוקר' מען, הייל דארט, אין יענע געגנט, מאנגלט זיך וואסער, ער האט אזוי לאנג געגראבן ביז ער האט אָנגעטראפן א קוואל מיידיק קיל וואסער, וואס האט דערקויקט דאס הארץ.

איז די שמחה געווען גרויס, ווייל א צייט, וואס זיי וועלן דאָרט אויפגעלעבט זייערע גע' זעלן און פאשען די בהמות, ווארען זיי שוין נישט דארפן זיך זארגן וועגן וואסער, די שמחה איז אָבער געווען זייער אויף א קורצער צייט, דעם צווייטן טאג, ווי נאָר דער זיידע אברהם איז אויפגעטאָנען, געדאוונט שחרית, האט ער געוואלט אָנ' פאיען די בהמות, ווי געוויינ' טלעך, נאָך איידער ער עסט דעם אָנבייטן, אָבער וואו גע' פינט מען וואסער?

אן אייגנארטיקער יובל: ס'זענען געווארן 50 יאָר יונט דער מהרים שמירא זצ"ל האט אייב' געפירט דאס לערנען יעדן טאָג א דף גמרא, אונטערן נאָמען דף היומי, די יידישע פרעסע מערקט אָפ דאָס געשעעניש, דעמאָנעטריק איז אומשטענדן אין וועלכע ס'איז אנטשטאנען די אייגנארטיג, אויף דער ערשטער כנסיה גדולה פון אגודת ישראל וואס איז פאָרגעקומען אין וויען, אין יאר 1923, האט דער לובלינער רב, ר' מאיר שפירא זצ"ל, געמאכט דעם פאָרשלאָ א לער' טאָג זאל מען אין אלע תפוצות ישראל לער' גען דעם זעלבן דף גמרא, אזוי ארום האט אהרן מירן דעם זעלבן בלאט-גמרא אין אלע קהלות פארבונדן דאס כולל ישראל פון דער גאנצער וועלט, דער פארשלאָ פונעם גרויסן גאון אין אויפגענומען געווארן מיט באגייסטערונג, און זינט דעמאָלט האט דער ארגאניזירטער לימוד פון דף היומי נישט אויפגעהערט אין די יידי' שע קהילות, דער איז נישט אונטערבראָכן געווארן אפילו אין די מוראדיקע טעג פון דער מלחמה און די נאצישע רדיפות, זיך זעלבע וואס האבן איבערגעלעבט האבן דערציילט אן די פארניכטונגס-לאַגע און געטאָס האבן זיבן אין קובא

יובל פון דף היומי

די רבנים פאָרגעזעצט דאָס לערנען מיט זייערע גמס פון שראפעלן און קאָנאָנען-סיסטעריע, אויך דאָס איז געווען אן אופן פון ווידערשטעלן קעגן דעם ברוטאלטן כלות-שונאָ וואָס די מענ' טעלעכע געשיכטע האט געקאָנט.

זינט א האלבן יאָרהונדערט ווערט אין יעדער קהלה געלערנט יעדן טאָג איין און דער זעלבע בלאט גמרא, אויב א תלמיד-חכם פון איין קהלה קומט אָן אין א צווייטער קהלה, קאָן ער דארט פאָרזען זיין לימוד, אויך אין דער יובל איז כאראקטעריזירט פארן עם העלכן, ביי וועלכן תורת-לערנען איז א הויפט-באשעפטיקונג.

דער פּרעזידענט פונעם רבנים פאראיין פון נאָרד-האַטריק, הרב אברהם הערשבערג וועל כער האט זיך צוריק געקערט פון א ריזיע אין קובא, האט איבערגעגעבן דער פרעסע וועגן דער לאַגע פון די יידן אין קובא.

וויקטאָר רוס

יצחקי דער סימבאל פון עבודה

פון רב הכולל דר. דוד משה רוזן

אלקי אברהם, אלקי יצחק ואלקי יעקב, אויב הייבט זיך אן די תפלה פון דער מנחה עשרה, וואס מיר זאגן דריי מאל יעדן טאג, איז דאס נישט איבעריק אנצורופן אויף דרייעליי אופנים איין און דעם זעלבן גאט, וואס איז איין איינציגער?

אויב אברהם, אלקי יצחק ואלקי יעקב, אויב הייבט זיך אן די תפלה פון דער מנחה עשרה, וואס מיר זאגן דריי מאל יעדן טאג, איז דאס נישט איבעריק אנצורופן אויף דרייעליי אופנים איין און דעם זעלבן גאט, וואס איז איין איינציגער?

דערפאלגן פון יצחק אבינו. זיינע לייט האבן פארשטאפט די קוואלן און אט גיט זיי פון דאס ניי לעבן די פלייסיקייט פון אט דעם מענטש. ס'איז אמת אז די מיי איז ווערט געווען און האט זיך אויסגעצאלט מיט א באזונדערער ברכה. מאה שערים. הונדערט מאל מער ווי נארמאל איז די תבואה וואס איז דער רעזולטאט פון דער ארבעט פון יצחק אבינו, די פרוכת אלע געווען נישט בלויז פאר איין מענטש, נאר פאר אלע שכנים. אבער דאס שטעלט נישט אפ אבימלך און זיינע משרתים אַנצוהויבן א מחלוקה, צו זיינע קנאה, אַנצווייזן שנהא קעגן דעם אומגעוואונטשענעם "אינאואסאר".

אויב אברהם אבינו האט אנטדעקט גאט דורך זיינע ווכנישן, "הכיר את ה' בורא", אויב ער איז געווען דער ערשטער בשר ודם וועלכער האט זוכה געווען צו התגלות השם דורך זיין לאגישן דענקען, אז ס'איז נישט מעגלעך אז דער גאט צער אונזערס זאל נישט האבן א באשעפער און א סמיה, "א אפטר לבירה בלא מנהיג" האט יצחק אבינו שוין געפונען די אמתדיקע אמונה דורך דער דעריצאונג וואס ער האט באקומען און זיין פאטערס הויז, שוין אין זיין קינדהייט ווערט אט די אמונה איינגעפלאנצט אין זיין נשמה. וואס איז שוין נישט קיין דעראפערונג פון זיין אייגענעם גייסט, נאר א גייסטיקע ירושה וואס ער היט אויף מיט הייליקער שטרענגקייט. אויב אברהם אבינו דינט השם תיכר דורך גמיר לות הסדים, דורך בילשאפט צו די מענטשן, דורך זיין בארעמחהפארצייט; אויב דער וועג ון די הויכן פון דער געטלעכקייט פירט דעם נרשטן פון אונדזערע אבות אויף די שטעגן פון מענ' טעלעכער סאלידאריטעט, שטייגט אויף יצחק אבינו אויפן זעלבן בארג פון דער געטלעכקייט דורך די וועגן פון דער געבעטשטער עבודה. יצחק ארבעט די ערד מיט פלייסיקייט, ער דרינגט אריין אין די אייגענזייטן פון דער ערד כדי צו געפינען וועלכע וואס זאל באפרוכטבארן די פעלדער, וואס פלשטיק האבן פארשטאפט די ברוינע האט זיין פאטער האט געבראך, אבער ער ווכט זיי הוידער, ווייל פאר אים זענען זיי באר מיט היים, א קוואל פון וואסער וואס לטבט און זיין פאלדער.

די תבואה וואס איז דער רעזולטאט פון דער ארבעט פון יצחק אבינו, די פרוכת אלע געווען נישט בלויז פאר איין מענטש, נאר פאר אלע שכנים. אבער דאס שטעלט נישט אפ אבימלך און זיינע משרתים אַנצוהויבן א מחלוקה, צו זיינע קנאה, אַנצווייזן שנהא קעגן דעם אומגעוואונטשענעם "אינאואסאר".

ביו צום סוף אבער האט אבימלך חרטה אויף זיין האלטונג, נאך דעם ווי יצחק אבינו איז אוועק געגאנגען פון גרר, גייט ער אים נאך כדי דאס שטעלט נישט אפ אבימלך און זיינע משרתים אַנצוהויבן א מחלוקה, צו זיינע קנאה, אַנצווייזן שנהא קעגן דעם אומגעוואונטשענעם "אינאואסאר".

דער מדרש דעריצאלט (מדרש רבה י"ג): א נישטיק האט געפרעגט רבי יהושע בן לוי: "אמה, למה לך מועדות, ואנוני יש לנו מועדות. בשעה שאתם שומעים את אנו שמ' חיים ובשעה שאנו שומעים את אהם שומעים דאמיט אנו ואתם שומעים?". איך האט אים געענט יום טובים און מיר האבן אונדזערע יום טובים. ווען איר זענט אייך משמה זענען מיר זיך נישט משמה און ווען מיר זענען זיך משמה זענט איר אייך נישט משמה, איז ווען זענען מיר זיך ביידע משמה?

היינטיג "השמים", האט אים דער יונג גערעכט, הען ס'רעגנט, דעמאלט איז יום טוב פאר אונדז אלע.

יצחק אבינו איז באגייסטערט פון אט דער איבערצייגונג, דאס וואסער וואס וועט קוועלן געהער צו יעדן, דאס רעכט אויף שפיזן האט יעדעס באשעפעניש.

דערפאלגן פון יצחק אבינו. זיינע לייט האבן פארשטאפט די קוואלן און אט גיט זיי פון דאס ניי לעבן די פלייסיקייט פון אט דעם מענטש. ס'איז אמת אז די מיי איז ווערט געווען און האט זיך אויסגעצאלט מיט א באזונדערער ברכה. מאה שערים. הונדערט מאל מער ווי נארמאל איז די תבואה וואס איז דער רעזולטאט פון דער ארבעט פון יצחק אבינו, די פרוכת אלע געווען נישט בלויז פאר איין מענטש, נאר פאר אלע שכנים. אבער דאס שטעלט נישט אפ אבימלך און זיינע משרתים אַנצוהויבן א מחלוקה, צו זיינע קנאה, אַנצווייזן שנהא קעגן דעם אומגעוואונטשענעם "אינאואסאר".

יעקב, דער סימבאל פון תורה

ער דאס נישט און לעבט זיך ווייטער מיט דער אליהויע די ביידע זיינע זון גייען אין זיינע וועגן, די תפלה פון מערים געשטאלטקט די פערזענלעכקייט פון יעקב אבינו, וועלכער קאן שוין נישט אין זיין לעבן נישט די האפענונג און מאגנסטערן און נישט די פרייד פון מיט טאג, נאר איז א לאנגער ריי פון ראנגלענישן און אן טוישונגען. די תפלה פון יעקב אבינו דערהייבט זיך ביים אפאלן פונעם אונטן, אונטן, אונטן במקום וילן שם, ער איז אנגעקומען אויפן ארט און האט דארט איבערגענומען, ווייל פון זיין ערשטן מאמענט ווען ער האט אנגעהויבן זיין לעבן, פונעם הארץ. עבודה שלב וז תפלה (תענית ב).

„תפלות, אבות תקנום.“ איז דא וואונט דריי מאל אין טאג. איבערפריי — שחרית, דאס איז די תפלה וואס אברהם אבינו האט מתקן געווען. און באמת, שטעיל ער מיט זיין פאך דער זון אויפגאנג. די געבעטשענע ווערשקאלן שטעלן דאורך די טונקלע פירעהאג און זאגן אז דער וועלט דעם אפגעפונן פון דער אמתדיקער אמונה. נאכמיטאג — מנחה, האט מתקן געווען יצחק אבינו, צווישן די דריי אבות, שטעלט פאר יצחק אבינו דעם מיטן טאג. זיין לעבן און באהאנדלונג פון סאטיספאקציעס, אויך דעמאלט ווען דער גורל האט געוואלט אז איינער פון זיינע זין — עשו — זאל ווערן א בעל עברה, זעט

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

דערשיינט צוויי מאל אין חודש 1.12.1973 בוקרעשט, רומעניע

זיצונג פון אַנפירער-קאָמיטעט פון דער פּעדעראַציע פון די קהלות אין רומעניע

דעם 18-טן נאוועמבער ד. י. איז אָפּגעהאלטן געוואָרן אַ זיצונג פונעם אַנפירער-קאָמיטעט פון דער פּעדעראַציע פון די יידישע קהלות אין דער סאַציאַליסטישער רעפּובליק רומעניע. די זיצונג איז געווען פרעזידירט פון רב הכולל דר. דוד משה רוזן שליט"א, פרעזידענט פון דער פּעדע-ראַציע.

נאָכ זייענען און באַשטעטיקן דעם פּראָטאָ-קאָל פון דער פּרעזידענט זיצונג, האָט דער רב הכולל שליט"א אָפּגעבאָן אַ באַריכט וועגן דער טעטיקייט פון דער פּעדעראַציע און די קהילות, און די לעצטע זעקס חדשים, אין אַט דער צייט פּאַראַלעל מיט דער געוויינטלעכער טעטיקייט, האָט מען זיך אָפּגעגעבן מיט די כּרעע אַפּרוי-היינער פון דער פּעדעראַציע (פון עפּאַרע-יאַרד, באַרסעק און קריסטיאַן-בראַשאַו). וואָס האָבן אויך אין דעם יאָר געגעבן די מעגלעכקייטן אַרבעטן די כּלי-קודש און קהילה-אַנגעזעענע, ווי אויך פאַר סתם רעליגיעזע יידן, זאָלן קאַנען פאַר-ברענגען זייערע וואַקאַנצן אין אַ רעליגיעזער סביבה.

ערב דעם נייעם יאר תשל"ד איז דערשינען דער לוח, אין א טראוש פון 16,000 עקזעמפלארן מיט א רייכן אינהאלט צוגעפאסט צו די באדערפנישן און די קאנקרעטע באדינגונגען פון אונדזערע קהילות. דער לוח איז א ווערט פולער אויסהילף פאר אונדזערע קהילות און פאר די רעליגיעזע יידן.

אויך אין דעם יאר זענען די יומטובים גע-פיערט געווארן אין פולשטענדיקער פרייהייט, רעספעקטירנדיק אלע דינים און מנהגים. אין מיל קהילות האבן זייערע מיטגלידער געהאט די פרייד צו דאווענען אין טעמפלען און שילן, וואס זענען פראוירט געווארן אונטער דער השגחה און מאטריעלער הילף פון דער פּעדע-ראַציע. זענען פארשאפט געווארן צו דער צייט און צעשיקט צו אלע קהילות די נויטיקע שמיר-קידוש (אתרוגים, לולבים, מהזויים א.א.וו.) במשך דער פּעריאָדע. האָט דער אָפּטייל פאַר-סאַציאַלער הילף פון דער פּעדעראַציע פאַרטיילט צוויי מאל פּעקלעך מיט שפּייז פאַרזאָגן, קראַנקע און נויטבאַדערטעסטיקע שמתות. דאָס איז געווען אַחוץ די געוויינטלעכע הילף וואָס ווערט צוגעטיילט פאַר כמעט 10,000 יידן.

היינאָר האָט זיך אָנגעהויבן פּרירע ווי אין די פּרעזידענט יארן דאָס פאַרטיילן מלבושים, אַסאַמבל צוערשט פאַר די פון די קלענערע און וויסערע קהילות.

תיכּ נאָך די יומטובים זענען ווידער דע-רעפּנט געוואָרן די "למוד" תּורה קורסן, אין וועלכע די יידישע יוגנט האָט די מעגלעכקייט צו לערנען תּורה, צו דערווענדן קענטענישן וועגן די גייסטיקע ווערטן וואָס זענען געשאַפן געוואָרן דורכן יהודים ביי דער געשיכטע, צו לערנען לשון קודש, וכדומה. ווי אויך די פּרירע-דיקע יארן, האָט די פּעדעראַציע זיך באַמיט צו שאַפן די בעסטע באַדינגונגען פאַרן פּונקצאַ-נירן פון די קורסן, פאַרויכערנדיק מיט שול-ביכער, מלמדים א.א.

אין אַט דער פּעריאָדע איז אונדזער קיבוץ באַזוכט געוואָרן פון אייניקע פּראַמינענטע יידי-שע פּענזעלעכקייטן, וואָס האָבן זיך געקאַנט באַקענען פּערזענלעך פונעם אופן וויאזוי ס'איז וויקלט זיך דאָס רעליגיעזע לעבן אין אונדזערע קהילות, אויסדריקנדיק זייער צופרידנקייט, אָן

אַפּגעמערקט א טראַגיש געשעניש

די טעג האָבן די איינוואוינער פון דער שטאָט טראַיע (פּראַנקרייך) אָפּגעמערקט דאָס אַניווער-סירן פונעם באַפרייען פון דעם קאַנצענטראַציע-לאַגער אויפשטעל פון די נאַצישע קאָפּאָנטן בעת דער מלחמה. מיט דער געלעגנהייט איז פּאַרעמט געוואָרן א טראַגעדיע, וואָס האָט אַפּטריט אין טראַיע צוריק מיט 700 יאָר, ווען 13 יידן זענען פאַראַורטיילט געוואָרן דורך דער אינקוויזיציע פון טראַיע און זענען פאַרברענט געוואָרן אויפן שייטער-הויפּן.

דאָס געשעעניש איז באַשריבן אין אַ דאָקו-מענט פונעם דרייצנטן יאָר-הונדערט, רעדאַקטירט פון אַן אומבאַקאַנטן פּאַנעל. דער טעקסט איז אויף געהיט געוואָרן איבערגעשריבן אין פאַרעטישער

טראַנסקריפּציע מיט העברעאישע אותיות, אין דער אלטער אַרכאַישער פּראַנעוויזשער שפּראַך וואָס גיט מער אויטענטישקייט דער היסטאָרי-שער נאָתשאַפּט.

* * *

א הייכטיק דאָקומענטאר ווערק

„פּאַרקינג“ צפּון זייט פון דער סאהאַרע, איז דער טיטל פון אַ נייער דאָקומענטאַר אַרבעט, וואָס איז דערשיינען אין פאַרלאַג אייראַפּע-פּובלי-קייט פון לאַנדאָן. דאָס בוך אַנטהאַלט ידעיות בייגעבן די יידישע קהלות פון דעם קאָנט וועלט. יעדעס קאַפיטל ברענגט די געשיכטע פון אונד-זערע צייטן פון דער געגנט.

כרתב-נת

של היהדות הרתית הרומנית

★ ב'ה' ו' סלול תשל"ד, בוקרשט מספר 311 דרשבעון *

דברי תורה

מאת חכמי רומניה וגאוויה ז"ל

ליקט ועיבד הרב מ. י. מארילוס

לפרשת ויצא

ויצא יעקב בכרמלשבע ויך חרות (כ"ח - י"ד)

בפרשה זו מדובר למעשה על שתי יציאות. יציאת אבי יעקב מארץ כנען להוציא את ישראל וכן השתלשלות העניינים עד היציאה מחוץ לארץ והשיבת חזרה לארץ כנען, הבלד גדול יש בין שתי היציאות. כאן שמע בקולי וקום ברח לך (כ"ו-כ"ז) חרשע (כ"ח-כ"ט) ויבירה יעקב מדוכה ונרדף כלשונו בעל הטורים, שאין בכל הסדרה לא מחוזה ולא מתועה, לפי שיצא ממנו וברח בחבא. ואילו היציאה השניה מסד'אראם היתה בעושר וכבודו רבה, כאן שקעה השמש שלא בעו' נחם כי אדם ישראל כלשונם מקום מנוחהו.

מפורט מאוד, וברגע קריטי זה הגובל עם יאוש תקן הפלה מיוחדת המלאה אמונה ותקוה, הפלה שסמיתה לחוק ולעודד את האדם בנעים קשים, הבלד יסודי יש בין הפילת אברהם לת' פילת יעקב בכרבת השחר, המהדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, כאילו הכל מרגו ומסכת לבורא בשמחה וחדוה, ומאריך בתפילה ערבית - ומעביר יום ומבאי ילילה, מובנם שבר ישראל צריך להאמין אפילו בשעה שגונם מעיבו ערבים, מתוך אמונה ותקוה כי מה ד' את יעקב ונאלו מיד חזק ממנו. התקודה המרכזית של הפלה ערבית היא 'אמונה בלילות' בתפלה ערבית אנהנו מתפללים גם על סמיה מיוחדת, טובה שבו ישראל, ואילו בתפלה הבקר אין צורך בה.

מרב אורנשטיין שיהן בבוקרשט.

לפרשת וישלח

הצילני נא מיד אחי מיד עשו" (ל"ב - י"ב)

הנה המפרשים הקשו דמיה לו לומר מיד אחי עשו- ומיד" השני שמכפיל נראה שמיהרת, נראה לי לתוך דמיה הגאון וקדוש רבינו חיים בר בלעאל אהרן בקונטרס אגרת הטיוול של פרש הכהוב (תהלים קי"ח - ז): ד' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי, אין הכונה שהקים יתברך לזרור לו, והיה לו עוז", דאם כי היה לו לנקד העין בסגול והרשי בחיריק, כמו עזרי מעם ד' (תהלים כ"ב - ב), אלקי אבי בעורי (ש"ח-ד), עזרי ומפלטי אתה (תה"ל"ב ע"ג-ט), מאן יבוא עזרי (תהלים קכ"א-א), אבל עזורי משמע, האנשים שהם בעזר שלו, וממה היו שונאים לזרור וגראים בעזורים אותה, וכאנשים בסתר ובלבם היתה מחשבתם לרעה, עליהם היה דוד מתפלל, שהשם יתברך יהיה לו לעזר נגד אותה הכת, להפטר ענתים לקלקל בגלוי, ואלו אהיה הכת שהיו שונאים אותו בגלוי, אמר: ואני אראה בשונאי, כי אני בעצמי אוכל להשמר מהם ואוכל להלחם בהם, עד כאן לשונו, היא מה שאמר, הצילני נא מיד אחי" היינו מבי' חזק מראה לכריות שהוא נגד באחווה ורעותו וכאחי לי, אבל משפטים הוא ישו ואינו הוכי' ככרו (מכפנים כבחזק), והיא מידת הצבועים, שבתוכם הם מלאי און ומרמה ורועים ורעותו בתבריהם בלי חשנות, באכזריות, ומבחוץ מרי אים עצמם שטובים וכסירים ומסוגי אנשים כאילו צריכים להתרחק מהם מאד, על זה התפלל יעקב אבינו, שהשם יתברך יציל אותו טמאיו, שמראה את עצמו כאו ומכפנים הוא עשו הרשע, וצריך להשמר ממנו הרבה.

מבאר שם משמעון, מהדמו"ץ מבוקאווינא

הספרות התורנית ברומניה

עד סוף המאה הי"ט

מאת י. יוסף כהן

אחד מנכדי ר' אהרן משה טויבש היה ר' יצ' ח"ק אייזיק ב"ר יהואל מיכל טויבש, שגולד בשנת הקצ"ו (1936) בעיר וואסלוי, בה כהן אביו כרב, לאחר נשואיו התיישב בעיר בלראד והתפרנס על המסחר, בשנת תרכ"א (1861) נתקבל שם כרב, שלא כמרבית רבני רומ' ניה בעת ההיא, לא שלל ר' יצחק אייזיק טויבש הקניית לימודים כלליים לנערי ישראל.

את מצב העגום של יהודי רומניה, על רקע הפוגרום שאירע בעירו ביום 9 בינואר 1868, תיאר ר' יצחק אייזיק טויבש בחוברת, היהודים ברומניה והמיניסטר בראטיאנו" שהדפיס בוונה בשנת תרכ"ט (1869) בעילום שם, בלשון בוטה ונמרצת מוריד המהבר את המסכה מעל פניו של בראטיאנו, שכלפי חוץ במסעותיו התכופים בכ"י רות אירופה, רוטמות הליבראליזם בגרונג ואילו בפנים הארץ הוא סמיה בחשאי את אלה העם החשוך לפרוע פרתות בישראל וגזור עליהם גזי רות קשות, החוברת הורגשה לרומניה בידי מדיני הלוי לטרס, ונראה שנסלחה לחוגים מדיניים רמי"ממלה בכירות אירופה השונות, שנודעה להן השפעה על ממשלת רומניה, בשנת תרל"ה (1875) הדפיס בוונה חוברת קטנה בשם "וכרון דברים ליום הכוזב אשר דברתי לפני החקיעות בבית הכנסת הגדול דפה (בלראד)", בוטום הרשעה המבטרת על ערך היום הנשגב ושבו נדרש של יהודי לעשות את השבון נפשו, מרחיב המסתיף את הדיבור על המנינים שעמדו כרומו של הגוי בור היהודי ברומניה בשנים אלה.

בתחילת אל הפוגרומים של 1868, ששימשו מפנה לרעה במאבק היהודים לזכויותיהם, מוכיח הנואם את כל הגורמים המעורבים בענין, במהנה נגימה אין שורת אחרות ונגע המחלוקת בחיי הקהילות אוכל כל חלקה טובה: "רבה העושה במצב הקהילות", היגון הולדים אינו מבוסס על שיטה יהודית נאורה, אשמכם בכך עמיתוי הרבי' גים, שאלו זו בלבד שאינם ערים למתרחש בכ"י דינה ואינם פעילים במאבק נגד הממשלה, אלא גם חזק קהילותיהם אינם משכילים להעמיד את היגונן על תקינות כפי דרישת הזמן.

ר' יצחק אייזיק טויבש נבחר בשנת תרנ"א (1891) לרב בבוקרשט, אך לא יסף להדפיס עוד חיבורים, הוא נפטר ביום י"ז תשרי תרפ"א (1920).

בן דודו וכן דודו של הקודם, שאף הוא שמו היה יצחק אייזיק טויבש, נולד ביאסי לאביו ר' שמואל שעמלק טויבש בשנת תקצ"ז (1837). בשנת תרל"ד (1864) נשא את חתן הצ" עירה של ר' יצחק שמסון הורבני מילוש, רבה של צ'רנובויץ, אך כעבור שנים מועטות נגרשו,

מספרים שגם הנביאים מסתגרים ב"ך אמות פרטיות ומתבודדים, אפילו עושים זאת מפני שאינם יכולים לסבול את השקר - זאת היא התבודדות שנוצרת עמה, מפני שאינם יכו' לים לסבול את העולם, במקום הריבאק עם העו' הנמצא גם בטוב, להקנה ברוחיים ממנו, לתקן עולם במלכות שדי", לא רק על עצמו נאמר, א"ו מתקן גם את העולם עם י"ד בריחה ממנו, על י"ד ביטולו באמירה שריוו רע...

נכונים הדברים שגם הנביאים ברחו הרבה פעמים והסתגרו במערות - ברם הם לא עשו זאת כדי לברוח מן העולם, כי אם להתאזר בכוחות מחודשים ולצאת אל העולם ולהיאבק עמו; להתחנך עם אלה שבקשו לע' שות חשנות רבים, בעולם הזה" אלהו הנביא התמודד עם אחאב, אולם היאבקותו לא הצ' מתמצה ליחיד, גם את היה"מ אלא, ויגש אליהו אל כל העם, ויאמר אליהו לכל העם" - לפיכך היו התוצאות, ויאר כל העם ויאמרו ד' הוא האלקים" אמ"י זה לו כלל העם - ש"ילקו את כל העבודה הזרה מישראל והי' ביאה לכבוד שמים.

"וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", הפנ"י מידת ככל דבר אשר ברא אלקי קים היא טובה, רק החיצוניים כשמתרחקים מן העולם, כש' מסתגרים ב"ך אמות פרטיות ומתבודדים, אפילו עושים זאת מפני שאינם יכולים לסבול את השקר - זאת היא התבודדות שנוצרת עמה, מפני שאינם יכו' לים לסבול את העולם, במקום הריבאק עם העו' הנמצא גם בטוב, להקנה ברוחיים ממנו, לתקן עולם במלכות שדי", לא רק על עצמו נאמר, א"ו מתקן גם את העולם עם י"ד בריחה ממנו, על י"ד ביטולו באמירה שריוו רע...

נכונים הדברים שגם הנביאים ברחו הרבה פעמים והסתגרו במערות - ברם הם לא עשו זאת כדי לברוח מן העולם, כי אם להתאזר בכוחות מחודשים ולצאת אל העולם ולהיאבק עמו; להתחנך עם אלה שבקשו לע' שות חשנות רבים, בעולם הזה" אלהו הנביא התמודד עם אחאב, אולם היאבקותו לא הצ' מתמצה ליחיד, גם את היה"מ אלא, ויגש אליהו אל כל העם, ויאמר אליהו לכל העם" - לפיכך היו התוצאות, ויאר כל העם ויאמרו ד' הוא האלקים" אמ"י זה לו כלל העם - ש"ילקו את כל העבודה הזרה מישראל והי' ביאה לכבוד שמים.

לאחר דיון ודברים, שוארו עליידי המיו בקונ' טרס שהפך ליקר מציאור, צולם זה עתה במספר מצומצם של ספרים) "אונס בגיטין" (ששערגא" ויץ הרכי"ז) דברי קונטרס זה מטילים צל על ר"א טויבש מבחינה אנושית-מסורתית ואף מב' חזנה דמית, לא פנו להוסיף שהם חד צדדיים ואין בכוחם לתת הערכה בלתי משוחתת על האיש ומעשיו, בשנת תרל"ג (1873) נבחר לרבה של עיר פאשאן שבמולדובה, בשנת תר"ן (1889) הופיע בלעמבערג, מסר מנחה יצחק או שפתי צדיקים על התורה, לקוטי פנינים יקרים מצדיקי וגאוני עולם... (כאן נקובים שמותיהם של שלו' שים אדמו"רים יודעים) מסודר מאה גאון מופלג בתורה וחסידות אשר מרוב ענותנותו לא רצה להוכיח שמו", מתברר, ש"גאון מופלג" זה אינו אלא ר' יצ'א טויבש דגן.

כשמעיינים בגוף הספר מזדקרות כמה אי התאמת בין הוכן הספר לבין הפרטים המסוריים בשער: א) כמעט כל הספר הוא על ספר ברא' שית בלבד ולא, על התורה" (ב) מתוך לש הד' פים שהספר מחזיק, כוללים לו הדפים הראשו' גים את דברי ר"א טויבש בלבד (עד פרתת ויצא) ורק שלוש הדפים האחרונים הם ליקו' טים קצרים מאכות החסידות מפרשת וישב ואילך וסיפורי מעשיות של ר' מאיר מפרשישלאן ג) עד פרשת ויצא, שהוא כמור גוף הספר, אין בינו לבין חסידות כמעט לא כלום, לאחר ספר דרוש מן הסוג המקובל, כתוב בסגנון נאה והרצאה שוטפת, מלבד ספר, באר שים חיים", הגובר שלוש פעמים, לא הובא בו מום ספר חסידו' אינו יודע למה הסתיר המחבר את זהותו ולמה הדפיס בסוף את המימרות החסידיות הקצרות ולמה הפך בשער הספר את הטפל לליקר נראה שהסיבה היא מסחרית, לאחר שהדפיס חלק גדול מן הספר נמלך המחבר והחליט לצרף לסוף כמה אמוני מעשיות מפורסמים, שהיו להם מהלכים בין המוני העם ברומניה ובכך קיווה הגדיל את הפוצה ספרו, ניתן גם לשער, שאולי היתה זו המצאתו של המדפיס המויל, יעקב ערשנבריי מלמברג, שקיווה להפיצו בתחומי גליציה, שגם בה, דימוה לרומניה, היתה התנועה החסידית שולטת בכיפה בין שלומי ישראל (אם כי, שלא כברומניה, המסכילים לחמו בה). אין לבי נוטה לקבל את ההשערה, שלא רצה להזכיר את שמו בשל משבר הנשואין בנעוריו וההשמצות שבלו אליה, שכן לאחר 23 שנה מברוישו 17 שנה לאחר שהן ברבנות פאשאן, על אלפי יהודיה, לאחד מהם נשמו מן הלב מעשי נעוריו, אף היה בהם שמץ של אמה. הוא נפטר ביום ט' סיון תרע"א (1911).

מאת ז. שרגאי

יש לסבול את העולם

חזק את הטוב שכל דבר, ומי מילא תבוא עליה גם על הני שאר, כשנכשלים ובוחרים ברע - הופכים את האמת לשקר; גם בחירת הרע יוצרים את הש' קט ומתלכטים אותו בעולטו של חר כך צועקים ומתדעמים שה' עולם כולו שקר!...לאלה שאו' עולם: כיצד גוברים על השקר, כיצד מביאים את השקר לקד' בריחה? התשובה היא: להתזרר לאמת את אמתה, קיומה של הטומאה היא באחיה שיש לה למראיתעין בטהור, הדרך הי' הסתגר מן הסמל' כשמתעוררים מן הטומאה (הוא באחיה) היא חדלה להתקיים, אין הסמא מת' קיים אלא בהיות שהוא ינק מן הסתור, כשמוציאים את הש' הרז מן הסמא, את ניצוצות כאלה ומצאים אמת יבול בטמא - שמוא - אין הסמא יכול להת' קיים עוד, מ"י יתו טהור ממשא' - לא אהד"ו, הלשם "חד" הסתגו מן הסמא, והוא "אחד" בלבד, רק אמת, רק טוב, הכל החיים הקדושה והטהרה, הכל מותנה בבחינתו של האדם, במאבקו עם יצר הרע, ואם פגע בד' מנוול זה, שמכהו לבית המדרש - ויברח מן, אין הוא יכול לסבול את האותיות של בית המדרש, את ריח התורה,

החזן נחום מאליק

מאת החזן נחום מאליק יודעים כבר מספר תקליטים, אשר זכו להערכה רבה והוציאו לו מו' גיטין בעולם הגנינה, חזן מאליק הוא משלנו, הוא יליד רומניה ולכן אנו מקד'י' שים לו שורות אחדות, הוא נולד בשנת 1935 בעיר בוטושאן, פלך מולדובה, מש' פחת מאליק בלטה ב-1950 לארץ ישראל, נחום מאליק השתלם שם בהשכלתו הכללית והדתית בלמדו בקונסרבטוריה בחיפה תחת הנחמה של י. הילמן, מענת 1965 נחום מאליק מכהן כחזן ראשי בבית הכנסת רופת.

בעולם החזנות